

Péče o děti vyžadující zvláštní pozornost v praxi kurátora pro mládež

Miroslav Ildža

Bakalářská práce
2009



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Miroslav ILDŽA**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Péče o děti vyžadující zvláštní pozornost.**

Zásady pro vypracování:

Vypracování projektu bakalářské práce.

Orientace v dané problematice, studium odborné literatury.

Zpracování teoretické části.

Sběr a vyhodnocení rozboru statistických údajů.

Shrnutí výsledků, diskuse a návrhy na opatření.

Konečná úprava a korekce bakalářské práce.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, E., Sociálně-právní ochrana dětí. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006, ISBN 80-7357-214-1

ŠPECIÁNOVÁ, Š., Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí. Praha: Linde, 2005, ISBN 80-86131-61-0

MATOUŠEK O. a kol., Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi, vyd. 1, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A., Mládež a delikvence, druhé vydání, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-771-X

CELÁ, J., Kapitoly z teorie výchovy, první vydání, Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006, ISBN 80-7318-504-0

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Radana Nováková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

18. února 2009

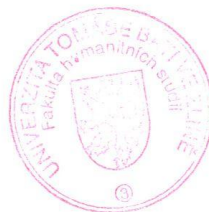
Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 18. února 2009



prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan



L.S.



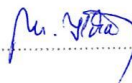
Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 7.5.2009



¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce se zabývá péčí o děti vyžadující zvláštní pozornost. Definuje roli a kompetence kurátora pro mládež při poskytování této péče. Vymezuje děti s poruchami chování, charakterizuje jednotlivé poruchy, jejich příčiny. Popisuje konkrétní situaci ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Valašské Meziříčí. Podává základní přehled o klientele kurátora pro mládež, řešených problémech a sociodemografické charakteristice klientů.

Klíčová slova:

Sociálně-právní ochrana dětí, kurátor pro mládež, porucha chování, delikventní chování, trestná činnost, dítě, mladistvý, rodinné prostředí.

ABSTRACT

This paper engages in special care child care. It defines youth curator's role and competencies when providing this special care. It specifies children with behaviour disorders and features individual disorders including their causes. It describes a particular situation in Valasske Mezirici municipal district of administration. It gives a basic overview of the youth curator's clients, matters dealt with and socio-demographic characteristics of the clients.

Keywords:

Socio-juristic children protection, youth curator, behaviour disorder, offender behaviour, criminal activity, child, teenager, family background.

Děkuji Mgr. Radaně Novákové, Ph.D. za odborné vedení, rady, připomínky a pomoc při vypracování této práce.

Existuje-li něco, co chcete změnit u svého dítěte, zamyslete se nejprve, zda to není něco, co byste měli změnit u sebe.

Carl Jung

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 KURÁTOR PRO MLÁDEŽ	12
1.1 ZÁKON O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	12
1.2 KOMPETENCE A ROLE KURÁTORA PRO MLÁDEŽ.....	15
1.2.1 Kompetence podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí	15
1.2.2 Kompetence v souvislosti s trestně-právními předpisy.....	18
2 PÉČE O DĚTI VYŽADUJÍCÍ ZVLÁŠTNÍ POZORNOST	21
2.1 DĚTI S PORUCHAMI CHOVÁNÍ	24
2.1.1 Vymezení poruchy chování.....	25
2.1.1.1 Příčiny vzniku poruch chování	26
2.1.2 Delikventní chování	27
2.1.3 Typy poruch chování - výchovných problémů	27
2.1.3.1 Podle stupně agresivity	28
2.1.3.2 Podle stupně společenské závažnosti.....	28
2.1.3.3 Z hlediska věku	29
2.1.3.4 Podle vlivu na socializaci jedince	30
2.1.3.5 Podle převládající složky osobnosti.....	30
2.1.3.6 Podle příčin	31
2.1.4 Jednotlivé poruchy chování.....	31
2.1.4.1 Lhaní	31
2.1.4.2 Útěky z domova, toulání	32
2.1.4.3 Krádeže	33
2.1.4.4 Záškoláctví.....	33
2.1.4.5 Agresivní chování	34
2.1.4.6 Vandalismus.....	34
2.1.4.7 Zneužívání návykových látek	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
3 METODOLOGICKÁ ČÁST VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	37
3.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	37
3.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	37
3.3 VÝZKUMNÁ STRATEGIE	37
3.4 FORMULACE PRACOVNÍCH HYPOTÉZ	38
3.5 VÝZKUMNÝ VZOREK	39
3.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ VÝZKUMNÝCH DAT	40
4 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	42
4.1 ROZDĚLENÍ PODLE POHLAVÍ.....	43
4.2 ROZDĚLENÍ PODLE VĚKU	44
4.3 ROZDĚLENÍ PODLE PORUCHY CHOVÁNÍ	45
4.4 ROZDĚLENÍ PODLE RODINNÉHO PROSTŘEDÍ.....	50
5 PŘÍNOS VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	54
ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	60
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	61
SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolil téma, které je v současné době velmi diskutované. Je předmětem zájmu nejen odborné, ale i laické veřejnosti. Dotýká se totiž téměř každého z nás. Nejenom v médiích můžeme skoro každý den číst o nevhodném chování dětí, o trestné činnosti páchané dětmi nebo o dětech zneužívajících návykové látky. Vedou se diskuse o snížení hranice trestní odpovědnosti, o možných postizích těchto dětí, o dostupnosti návykových látek. Méně se ale již mluví o příčinách, smysluplné pomoci a možnostech systematické práce s těmito dětmi, případně s jejich rodinami. Poruchy chování dětí je natolik závažné téma, že naši pozornost zasluhuje. Stávají se velkým sociálním problémem. S projevy tohoto jejich chování se setkáváme každý den – vandalismus, hrubé chování, stoupající agresivita.

Už několik let se profesně zabývám péčí o děti vyžadující zvláštní pozornost. Jsem pracovníkem sociálně-právní ochrany dětí a mou náplní práce je právě pomoc rodinám, rodičům a dětem při výchovných problémech dětí nebo při trestné činnosti mládeže. Jedná se o sociální práci se specifickou cílovou skupinou.

Cílem mé práce je seznámit čtenáře s postavením a prací kurátora pro mládež v systému péče o děti vyžadující zvláštní pozornost, shrnout dostupné teoretické poznatky a obohatit je o zkušenosti a data získaná činnostmi kurátorů pro mládež. Chci se pokusit prostřednictvím sumarizace všech relevantních poznatků z dané oblasti zjistit strukturu klientů kurátora pro mládež, definovat jejich problémy a rodinné zázemí.

Práce je rozvržena do pěti kapitol. První z nich pojednává o práci kurátora pro mládež. Vymezuje jeho kompetence a role při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Druhá kapitola je věnována péči o děti vyžadující zvláštní pozornost. Je zde popsána sociální práce s těmito dětmi, definovány děti s poruchami chování, pak rozebrány a popsány jednotlivé poruchy chování a provedeno jejich rozdělení podle kritérií. Chtěl bych upozornit na základní problémy těchto dětí. Ve třetí kapitole se věnuji definování výzkumného problému, výzkumných otázek a výzkumné strategie, dále jsou zde definovány jednotlivé hypotézy. Výsledky výzkumného šetření a jeho přínos popisují ve čtvrté a páté kapitole.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KURÁTOR PRO MLÁDEŽ

Činnost kurátora pro mládež je ukotvena v několika právních předpisech. Jsou to především: zákon o sociálně-právní ochraně dětí, zákon o rodině, zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, trestní zákon a trestní řád, zákon o přestupcích a další předpisy, které s těmito souvisejí. Ve své práci se budu dále zabývat především zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, protože je hlavní právní normou práce kurátora pro mládež.

1.1 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně-právní ochrana dětí má v naší zemi dlouholetou tradici. Od počáteční chudinské péče a péče o děti osiřelé a opuštěné přes první koncepční a zákonné úpravy v druhé polovině devatenáctého století až po vznik samostatného právního předpisu. Ten byl přijat a vyšel ve Sbírce zákonů pod číslem 359/1999 Sb. s účinností od 1. 4. 2000.¹

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je velmi úzce spjat se zákonem o rodině a je v souladu jak s Listinou základních práv a svobod² a Úmluvou o právech dítěte³, tak i s dalšími právními předpisy ratifikovanými Českou republikou a pojednávajícími o ochraně nezletilých dětí.

Sociálně-právní ochrana dětí v současnosti nezahrnuje jenom ochranu dětí zanedbávaných, opuštěných, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, nebo dětí s poruchami chování. Představuje řešení mnohdy složitých situací, v nichž se děti nacházejí. Může se jednat například o značnou zaměstnanost či nezaměstnanost rodičů, nevhodné řešení partnerských neshod, když rodiče nejsou schopni se dohodnout na úpravě péče o ně a rodičovském styku, či o rodiče příliš úzkostlivě starostlivé nebo naopak nedbalé v péči o řádný vývoj dítěte.

¹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 9 – 15. ISBN 978-80-86131-72-6.

² Listina základních práv a svobod

³ Úmluva o právech dítěte

te. Pracovníkům vykonávajícím sociálně-právní ochranu dětí se tak přiznává značná odpovědnost za osud těchto dětí.⁴

V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí jsou tedy zakotveny zejména zásady sociálně-právní ochrany dětí, okolnosti poskytování SPOD, opatření na ochranu dětí, preventivní, výchovná a poradenská činnost, zprostředkování osvojení a pěstounské péče, ústavní a ochranná výchova, péče o děti vyžadující zvláštní pozornost, sociálně-právní ochrana dětí ve vztahu k cizině. Upravuje činnost komise pro sociálně-právní ochranu dětí, zařízení sociálně-právní ochrany, povinnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) při sdělování údajů, povinnosti státních orgánů, dalších právnických a fyzických osob a pověřených osob, možnost pracovníků OSPOD navštívit dítě a jeho rodinu v souvislosti s plněním úkolů při poskytování sociálně právní ochrany, vedení spisové dokumentace, povinnou mlčenlivost atd.

„Sociálně-právní ochranou se rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“⁵

Základním principem sociálně-právní ochrany dětí je tedy zájem a blaho dítěte. Tento zájem dítěte nelze nikdy podřadit zájmům jiným jako například zájmům rodiče, rodiny či jiných osob, nebo institucí či státu.⁶

V širším pojetí se proto dá sociálně-právní ochrana dětí charakterizovat jako zajištění práva dítěte na život, příznivý vývoj, právo na život v rodině a na rodičovskou péči, na vzdělání, svobodu myšlení a také na ochranu před násilím, zneužíváním, zanedbáváním. Sociálně-právní ochrana dále představuje soubor různých opatření a nástrojů. Tyto je však potřeba používat včas, účelně a vhodně.

⁴ KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, E.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006. Str. 11. ISBN 80-7357-214-1.

⁵ § 1, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 24. ISBN 978-80-86131-72-6.

„Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodní ochranu dětí.“⁷ Právě na úrovni obecního úřadu obce s rozšířenou působností vykonávají sociálně-právní ochranu dětí sociální pracovníci a kurátoři pro mládež.

Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti⁸:

- jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;
- které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do její výchovy;
- které vedou nemravný nebo zahálčivý život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo jiné návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo jde-li o děti mladší 15-ti let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;
- které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;
- na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;
- které jsou na základě žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umisťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než šest měsíců;
- které jsou ohroženy násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;
- které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu.

⁷ § 4, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸ následující výčet je přímo převzat z § 6, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

A současně trvají-li tyto skutečnosti takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí anebo jsou-li příčinou nepříznivého vývoje dětí.⁹

Kurátor pro mládež je specializovaný pracovník, který pečuje o děti mladší 15 let, které se dopustily činu, jenž by byl u staršího člověka klasifikován jako trestný, o mladistvé, kteří se dopustili přestupku nebo provinění. Dále pak taky o děti a mladistvé, kteří mají opakované vážné poruchy chování.¹⁰

1.2 Kompetence a role kurátora pro mládež

Kompetence kurátora pro mládež se dají rozdělit do dvou kategorií: v souvislosti s řešením výchovných problémů a s řešením delikventního chování - přestupkového jednání či trestné činnosti nezletilých a mladistvých.

1.2.1 Kompetence podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Jedním ze základních principů sociálně-právní ochrany dětí je úsilí o předcházení vzniku problémů nebo jejich nárůst při výchově dětí a při péči o ně. Významnou úlohu má proto v práci kurátora pro mládež preventivní a výchovné působení či poradenská činnost.¹¹

Při tomto výchovném působení je kurátor pro mládež v osobním styku s dítětem, jeho rodiči nebo osobami odpovědnými za jeho výchovu. Volí vhodné a účinné prostředky působení na tyto děti podle povahy problému dítěte a jeho sociálního postavení. Kurátor pro mládež taky může řešit problémy tam, kde se dítě zdržuje. V této souvislosti je oprávněn osobně navštěvovat dítě a rodinu v jejich obydlí. Je také oprávněn zjišťovat informace v místě bydliště dítěte, ve škole a školském zařízení, ve zdravotnickém zařízení, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje. Rodičům zákon ukládá povinnost tuto

⁹ § 6, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. Str. 154. ISBN 80-7178-771-X.

¹¹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 34. ISBN 978-80-86131-72-6.

návštěvu dítěte umožnit a spolupracovat s kurátorem pro mládež při ochraně zájmů a práv dítěte.¹²

Těmito sociálními šetřeními kurátor pro mládež nejenom zjišťuje rodinné a výchovné prostředí dítěte, ale hlavně může blíže identifikovat příčiny nevhodného chování. Má možnost pozorovat dítě v přirozeném prostředí a s jeho přirozenými mezilidskými vazbami. Dalším úkolem kurátora pro mládež je pak projednání s rodiči odstranění nedostatků ve výchově a projednání nedostatků v chování přímo s dítětem. Na základě osobní znalosti problému pak může volit nevhodnější řešení vzniklé situace. Důležitou povinností je po navázání kontaktu s dítětem nebo jeho rodiči poskytnutí či zprostředkování pomoci při řešení výchovných nebo jiných problémů a poradenství. V rámci své poradenské činnosti dále pořádá přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných a jiných problémů.¹³

Pokud projednání nedostatků ve výchově nevedlo k nápravě situace u dítěte, může obecní úřad rozhodnout o výchovných opatřeních. Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově, obecní úřad nebo soud uloží napomenutí, dohled nad výchovou nebo omezení. Napomenout může nezletilého, rodiče nebo jiné osoby, které narušují řádnou výchovu. Smyslem dohledu je pravidelné sledování podmínek a prostředí, v nichž dítě žije a je vychováváno. Smyslem omezení je pak zabránění působení škodlivých vlivů, které dítě ohrožují nebo narušují jeho výchovu. Např. pokud má dítě opakované problémy se zneužíváním alkoholu vždy při návštěvě místní diskotéky, může se mu uložit omezení spočívající v zákazu návštěv tohoto zařízení.¹⁴

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může také rodičům a jiným osobám odpovědným za výchovu uložit povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení. Tato povinnost se může stanovit, pokud dítě takovouto pomoc potřebuje (např. má problémy se záškoláctvím) a rodiče toto neřeší a odbornou pomoc nezajistí, nebo pokud rodiče nejsou

¹² NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 150, 244 – 248. ISBN 978-80-86131-72-6.

¹³ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 32 – 38. ISBN 978-80-86131-72-6.

¹⁴ KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, E.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006. Str. 41. ISBN 80-7357-214-1.

schopti řešit problémy s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci. Uložení této povinnosti se projednává ve správním řízení.¹⁵

V případech, kdy se všechna tato opatření míjí účinkem, může obecní úřad s rozšířenou působností podat soudu návrh na nařízení, prodloužení či zrušení ústavní výchovy. Dále pak může podat návrh na svěřeni dětí do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.¹⁶ K nařízení ústavní výchovy soud přistupuje v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena.¹⁷

*„Ústavní a ochranná výchova mohou být ukládány jen osobám mladším než 18 let, ve výjimečných případech mohou být prodlouženy do věku 19 let.“*¹⁸ K prodloužení ústavní výchovy po dosažení zletilosti se většinou přistupuje v případech, kdy ještě není dokončeno výchovné působení na dítě, je-li to v zájmu vývoje osobnosti dítěte, nebo pokud dítě potřebuje dokončit přípravu na své budoucí povolání.¹⁹

Návrh na nařízení ústavní výchovy by se měl tedy podávat v okamžiku, kdy se veškerá jiná dostupná pomoc či opatření minuly účinkem. Nařízení ústavní výchovy by měla předcházet intenzivní sociální práce s rodinou i dítětem, aktivizace širších rodinných vazeb, využití ambulantní odborné pomoci či nařízení výchovných opatření a povinností. Ústavní výchova totiž znamená velký zásah do života dítěte i celé jeho rodiny. Dítě se dostává do jiného prostředí, se zcela jiným režimem. Proto by se měla využívat pouze jako krajní a dočasné řešení.

Nařízením ústavní výchovy a umístěním dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy práce kurátora pro mládež s klientem nekončí. Zákon mu ukládá nejméně jednou za tři měsíce navštívit dítě, jemuž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Při této návštěvě sledu-

¹⁵ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 42 – 43. ISBN 978-80-86131-72-6.

¹⁶ § 14, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷ § 46, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. Str. 156. ISBN 80-7178-771-X.

¹⁹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 49 – 50. ISBN 978-80-86131-72-6.

je dodržování práv dítěte v těchto zařízeních, rozvoj jeho duševních a tělesných schopností a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi. Zkoumá rovněž, jestli i nadále trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení. Nejméně jednou za tři měsíce musí taky navštívit rodiče tohoto dítěte. Účelem těchto návštěv je především pomoc rodičům uspořádat si své rodinné poměry, pomoc s řešením jejich životní a sociální situace tak, aby se dítě mohlo vrátit zpět do rodiny.²⁰ V případě dětí s výchovnými problémy je ale nejdůležitější samotná odborná práce s dítětem v ústavním zařízení, aby se změnilo postoje a ovlivnilo chování dítěte. K případné změně a návratu dítěte do rodiny je nutná též vzájemná spolupráce dítěte, pracovníků ústavního zařízení a rodičů.

Pokud je potřeba řešit akutní situaci dítěte, a to bez zbytečného odkladu, dává zákon kurátoru pro mládež možnost podat soudu návrh na předběžné opatření. Je to především v situacích, kdy se dítě ocitne bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život či příznivý vývoj vážně ohrožen nebo narušen.²¹ Dítě je tímto rozhodnutím na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení, jež dokáže zajistit dítěti řádnou péči. O tomto opatření musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do dvaceti čtyř hodin.²²

1.2.2 Kompetence v souvislosti s trestně-právními předpisy

Zákon dává kurátoru pro mládež kompetence i při pomoci s řešením delikventního chování nezletilých a mladistvých pachatelů.

V případě, že je obviněným z přestupku mladistvý, musí správní orgán, který o tomto přestupku rozhoduje, vyrozumět o nařízeném jednání též orgán sociálně-právní ochrany dětí.²³ Kurátoru pro mládež pak zákon ukládá povinnost účastnit se tohoto ústního jednání o přestupku.²⁴ Správní orgán by měl při projednávání přestupků mladistvých osob přihlížet ke

²⁰ § 29 a § 12, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²¹ § 16, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²² § 76a, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

²³ § 74, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ § 33 odst. 2, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

zvláštní péči, kterou společnost věnuje mládeži.²⁵ Kurátor pro mládež má pak při těchto jednáních postavení procesního účastníka, jež mu přiznává určitá oprávnění. Je to především možnost odvolat se proti rozhodnutí o přestupku mladistvého, a to v jeho prospěch. Dalším oprávněním je podat návrh na upuštění od výkonu zbytku zákazu činnosti, která byla mladistvému uložena.²⁶

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje spolupráci kurátora pro mládež s orgány činnými v trestním řízení. Záměrem této spolupráce je posílení výchovného působení na pachatele v průběhu řízení, vytvoření podmínek pro individuální přístup k řešení věci. Neméně důležitým je také zamezení a předcházení dalšímu páchaní trestné činnosti. Touto spoluprací zákon zejména rozumí:²⁷

- Orgán sociálně-právní ochrany dětí zjišťuje poměry mladistvého, vypracovává zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a jeho aktuální životní situaci. Tato zpráva by měla podávat ucelený obraz o rodinné situaci, prostředí, v němž vyrůstá, chování, školní docházce, školním prospěchu, způsobu trávení volného času atd.
- Orgán sociálně-právní ochrany dětí musí být vyrozuměn o hlavním líčení a veřejném zasedání, v hlavním líčení může činit návrhy, dávat vyslychaným otázky, má právo na závěrečnou řeč, má právo podat opravný prostředek ve prospěch mladistvého i proti jeho vůli.
- Orgán sociálně-právní ochrany dětí je třeba vyrozumět o zadržení, zatčení, vzetí obviněného mladistvého do vazby; při přezkoumávání důvodů vazby orgány činné v trestním řízení postupují v součinnosti s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí (jedná se tedy o spolupráci při rozhodování o zajišťovacích úkonech směřujících proti mladistvému obviněnému).
- Orgán sociálně-právní ochrany dětí může podat návrh na změnu nebo zrušení výchovných opatření, na upuštění od výkonu ochranné výchovy, na propuštění

²⁵ § 19 odst. 1, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 158. ISBN 978-80-86131-72-6.

²⁷ http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2003/03_04/jelinek.html, ze dne 12. 3. 2009

z ochranné výchovy, na podmíněné umístění mladistvého mimo výchovné zařízení, na prodloužení ochranné výchovy a na změnu ochranné výchovy na ústavní výchovu a naopak (jedná se o spolupráci při převýchově odsouzeného a výkonu rozhodnutí).

- Spolupráce při výkonu soudních rozhodnutí a při nápravě mladistvých, spolupůsobení při vytváření vhodného sociálního zázemí mladistvému.

Pokud je mladistvý vzat do vazby nebo nastoupil k výkonu trestu odnětí svobody, je kurátor pro mládež povinen nejméně jednou za tři měsíce tohoto mladistvého navštívit a projednat s ním jeho problémy, zejména možnost přípravy na budoucí povolání a zaměstnání po propuštění z věznice. Tato povinnost je pro budoucnost dítěte po propuštění velmi významná, zejména nemá-li odpovídající rodinné a sociální zázemí. Obdobně jako u dítěte umístěného v ústavním zařízení je oprávněn nahlížet do spisové dokumentace a s dítětem hovořit, a to bez přítomnosti dalších osob. Informace z dokumentace jsou důležité především z hlediska další sociální práce s mladistvým. Jedná se o osvědčené metody sociální práce při řešení situace dítěte.²⁸

Z výše uvedeného vyplývají velmi důležité kompetence a práva pro kurátora pro mládež v průběhu celého řízení. Kurátor pro mládež je většinou informován policií již o podezření ze spáchání provinění mladistvým či o podezření o spáchání činu jinak trestného nezletilým pachatelem. Jeho práce začíná už při prvních úkonech orgánů činných v trestním řízení. Má právo se účastnit výslechu těchto pachatelů. Je tedy důležité, aby znal své kompetence, práva a povinnosti a náležitě je při své práci uplatňoval. Jen tak dokáže být pro orgány činné v trestním řízení a soudy důvěryhodným a kompetentním partnerem.

²⁸ KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, E.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006. Str. 95. ISBN 80-7357-214-1; NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 160 – 161. ISBN 978-80-86131-72-6.

2 PÉČE O DĚTI VYŽADUJÍCÍ ZVLÁŠTNÍ POZORNOST

„Péče o děti vyžadující zvláštní pozornost spočívá především v sociálně preventivních aktivitách a aplikaci metod sociální práce. Tyto aktivity je třeba využívat jak v sociální práci s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, tak v sociální práci s těmito dětmi.“²⁹

Sociálně preventivními aktivitami se zde rozumí především povinnost obce a kraje v samostatné působnosti vytvářet předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí. Jedná se o směřování vyplnění volného času dětí k činnostem, které je pomohou ochránit před vedením zahálčivého života, vznikem nevhodných part, pobýváním v nevhodné společnosti atd.³⁰

Obecní úřad a obecní úřad s rozšířenou působností mají při péči o ohrožené děti za úkol:³¹

- zaměřovat svoji pozornost na využívání volného času těchto dětí,
- zaměřovat svoji pozornost na děti vyhledávající styky s fyzickými osobami nebo skupinami těchto osob požívajícími alkoholické nápoje nebo návykové látky nebo páchajícími trestnou činností,
- sledovat u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí,
- věnovat pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní,
- zabraňovat pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů mezi ostatní skupiny dětí,
- nabízet dětem programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem,
- spolupracovat se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty,

²⁹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. Str. 149. ISBN 978-80-86131-72-6.

³⁰ KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, E.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006. Str. 88. ISBN 80-7357-214-1.

³¹ § 32, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

- působit proti opakovaným poruchám v chování a jednání dětí se zvláštní pozorností věnovanou pachatelům trestné činnosti,
- upozorňovat krajské úřady na potřebu napomáhat dětem, které ukončily školní docházku, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání, zejména jde-li o děti propuštěné z ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo výkonu trestu odnětí svobody,
- spolupracovat s úřady práce při zprostředkování vhodného zaměstnání pro tyto děti,
- usměrňovat péči o tyto děti podle programů péče o problémové skupiny dětí, zpracovaných státními orgány, obcemi, pověřenými osobami a dalšími právními a fyzickými osobami,
- pomáhat dětem překonat problémy, které mohou vést k negativním projevům v jejich chování.

Toto ustanovení vymezuje jak přímou individuální sociální práci s těmito dětmi a vyhledávací činnost, tak vytváření programů na ochranu dětí různými formami a způsoby prevence. I proto je kurátor pro mládež zapojen do činnosti orgánů obce, jako je komise sociálně-právní ochrany dětí a komise prevence kriminality, jež mají za úkol koordinovat a vytvářet předpoklady pro vznik takových opatření a služeb, které tyto činnosti zajistí. Důležitý je taktéž vznik služeb sociální prevence podle zákona o sociálních službách. Tyto služby, i když nejsou součástí institutu sociálně-právní ochrany dětí, mají shodný cíl: zabránit sociálnímu vyloučení dětí, do něhož se dostávají např. kvůli sociálně znevýhodňujícímu prostředí. Jedná se zejména o ranou péči, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.³²

Např. ve Valašském Meziříčí se kurátor pro mládež podílel na vzniku „Koncepce prevence kriminality Města Valašské Meziříčí na léta 2009 – 2011“, jejíž součástí jsou i plánované resocializační programy pro děti s poruchami chování a děti páchající trestnou činností. Při některých se počítá s využitím zážitkové pedagogiky. Dále je součástí komunitního plánování sociálních služeb Města Valašské Meziříčí, při němž aktivně působí v pracovní skupině „osoby ohrožené závislostí“. Výstupem je první Komunitní plán Města Valašské Mezi-

³² KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, E.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006. Str. 89. ISBN 80-7357-214-1.

říčí. V tomto plánu se počítá i se vznikem nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, které ve Valašském Meziříčí chybí.

Kurátoři pro mládež by dále měli mít sestavenou tzv. sociální síť. Jedná se o síť spolupracujících organizací (např. střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, speciálně-pedagogická centra, sociálně aktivizační služby pro rodinu s dětmi aj.) a odborníků (psycholog, psychiatr), na které může své klienty odkázat. Do této sítě patří i péče o efektivní spolupráci se školami, školskými zařízeními, lékaři, organizacemi pracujícími s mládeží, organizacemi působícími v sociálních službách. Všechny tyto aktivity mají za cíl minimalizovat poruchy chování u dětí, zajistit brzké zjištění problému, a tudíž i včasnou intervenci. Kurátor pro mládež se v této situaci stává důležitým koordinátorem sítě podpory pro dítě a rodinu.

Při individuální sociální práci kurátora pro mládež je základním prostředkem především rozhovor. Ten se používá jako výchovný prostředek, při němž se kurátor pro mládež klienta snaží naučit projevovat kritický názor, vlastní úsudky, objektivní náhled na vlastní situaci a chování. Jde o to, aby si klient postupem času začal uvědomovat souvislosti svého chování a jeho následků. Důležitý je rovněž přístup kurátora pro mládež ke klientovi podle klientových charakterových a povahových vlastností. S tím souvisí i vybudování pozitivního vztahu mezi klientem a pracovníkem. Ten pak může být základem pro vznik nových zkušeností. Kurátor pro mládež se tak může stát dítěti oporou v jeho nejbližším vývoji, pomůže mu vyhodnotit jeho nové rozumové a citové zkušenosti a zaujmout k nim správný postoj. Pozitivní zkušenosti jsou pro tyto děti velmi důležité a můžou postupně ovlivňovat jejich myšlení, vztahy i chování.³³

Další metodou je pozorování. Stává se zdrojem informací o klientovi. Kurátor pro mládež pozoruje chování v přirozeném prostředí dítěte, jak jedná se svým okolím, jak se chová k věcem a jaká je celková úroveň jeho života. Důležitým zdrojem informací jsou též po-

³³ CHARVÁTOVÁ, D.: *Metody sociální práce 1*, 1 vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Str. 140 – 141. ISBN 80-04-23992-7.

sudky a zprávy od odborníků. Může se jednat například o lékařský nález, vyšetření psychologa, zprávu školy.³⁴

I pro práci kurátora pro mládež jsou důležité všechny fáze sociální práce, ať se jedná o fázi diagnostickou (šetření v rodině, individuální rozhovory s rodiči i dítětem, zjištění informací ze školy, vytvoření základní anamnézy), fázi plánu opatření (vyhotovení diagnózy, plán činnosti s klientem, přítomnost a zastupování dětí u soudu atd.), fázi provedení terapie (konkrétní individuální práce s klientem, ovlivňování jeho chování a jednání, terapeutický rozhovor atd.) či fázi ukončení a zhodnocení působení.

Kurátor pro mládež dále vede evidenci a spisovou dokumentaci o klientovi. Součástí této dokumentace je přehledný sociální záznam a veškeré dokumenty v chronologickém pořadí – vypracované zprávy, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy o jednání s rodiči, příchozí dokumenty od jiných institucí, oznámení a další.

Nahlízet do spisové dokumentace vedené o dítěti může pouze rodič dítěte, jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemné plné moci.³⁵

Kromě individuální sociální práce může kurátor pro mládež používat i metod skupinové sociální práce či aplikovat specifické metody sociální práce.

2.1 Děti s poruchami chování

Pod pojmem porucha chování obvykle rozumíme nějaké nevhodné, nápadné a nepřijatelné chování jedince. „*Poruchy chování můžeme vymezit jako takové vzorce chování, které jsou v dané sociokulturní normě nežádoucí, nechtěné nebo až nepřijatelné.*”³⁶

³⁴ VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. Str. 401. ISBN 80-7315-071-9.

³⁵ ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: Linde, 2005. Str. 21. ISBN 80-86131-61-0.

³⁶ FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. Str. 128. ISBN 978-80-7387-014-0.

„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni svých rozumových schopností.“³⁷

2.1.1 Vymezení poruchy chování

Jedná se tedy o určité chování jedince, které nějakým způsobem vybočuje ze zaběhnutých a přijatých standardů konkrétního společenství a vývoje jedince. Do poruch chování můžeme tedy zahrnout všechny odlišnosti, počínaje nápadným a nevhodným chováním, odchylkami typickými pro jednotlivá věková období a projevující se u jedince disociálním chováním přes asociální poruchy až k antisociálnímu chování, které může mít charakter dětské delikvence či kriminality mládeže. Poruchou chování můžou být rovněž označovány nežádoucí projevy začínající zlozvyky, neposlušností, vzdorovitostí, negativismem, k nimž se následně může přidružit konkrétní nevhodné chování, jako je lhaní, krádeže, útěky a toulání, záškoláctví atd.³⁸ Tyto jednotlivé konkrétní poruchy chování budu podrobněji rozebírat v dalších kapitolách.

V průběhu svého vývoje se člověk učí rozlišovat, které způsoby chování jsou vhodné pro situaci, v níž se ocitne, a které nikoliv. V počátcích vývoje jedince se o regulaci chování starají jeho vychovatelé. Postupně však dochází k situacím, kdy tato přímá regulace schází. Jedinec je tudíž nucen k autoregulaci. Tato schopnost respektovat daná pravidla souvisí s rozvojem psychických dispozic. Aby byl člověk schopen této autoregulace, musí chápat význam a podstatu společenských norem a pravidel.³⁹

³⁷ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 274. ISBN 80-7178-678-0.

³⁸ VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. Str. 371. ISBN 80-7315-071-9.

³⁹ FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. Str. 128. ISBN 978-80-7387-014-0.

U dětí a dospívajících můžeme za poruchy chování označit takové chování, které splňuje tyto obecné znaky:⁴⁰

- Nerespektování platných společenských sociálních norem. O poruchu chování se nejedná, pokud jedinec není schopen pochopit význam těchto hodnot a norem (např. při mentální retardaci). Pokud tedy jedinec normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi řídit nedokáže, jedná se o poruchu chování. Důvodem může být jiná hodnotová hierarchie, neschopnost se ovládat atd.).
- Neschopnost navazovat a zachovávat přijatelné sociální vztahy. Závažnou překážkou k navazování těchto vztahů je nedostatek empatie a egoismus, zploštělá emocionalita a zaměření se na sebe, nerespektování sociálních norem regulujících společenské soužití a bezohlednost vůči okolí.
- Chybějící nebo nedostatečné svědomí a pocit viny

2.1.1.1 Příčiny vzniku poruch chování

Příčiny vzniku a rozvoje poruch chování u jednotlivce jsou většinou vícefaktorové. Může se jednat o následující faktory a jejich vzájemnou interakci:⁴¹

- 1) Biologické – mezi tyto faktory řadíme věk jedince, pohlaví, temperament, úroveň mentálních schopností, poruchu centrální nervové soustavy.
- 2) Psychické – pro případný rozvoj poruch chování má význam motivace jedince a jeho potřeby (sounáležitosti, bezpečí, jistoty, lásky). S tím souvisí i potřeba seberealizace a prostředky dosahování s ní spojených cílů. I tyto prostředky mohou vykazovat znaky poruch chování.
- 3) Sociální – nejdůležitějším faktorem je rodina, dále pak vliv spoluvrstevnických skupin a part, prostředí.

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 274. ISBN 80-7178-678-0; FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. Str. 129. ISBN 978-80-7387-014-0.

⁴¹ FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. Str. 129 – 131. ISBN 978-80-7387-014-0.

Sociální pracovník by při své práci s klienty s poruchami chování znát tyto příčiny a jejich typické vlastnosti. Bez důkladné znalosti těchto příčin budeme moci jen těžko klienty s poruchami chování ovlivňovat.

2.1.2 Delikventní chování

Trestná činnost a přestupkové chování je specifickým druhem poruchy chování. Mnohdy taky mluvíme o delikventním chování jedince. „*Delikventní chování je porušováním právních norem určitého státu.*“⁴²

Pojem delikvence je právním pojmem. Myslí se jím taková činnost, kterou právní řád označuje jako trestnou. Jedná se o projevy chování mládeže, jež má protiprávní charakter. Je to takové chování, které je v naší společnosti nepřijatelné a sankcionované trestním nebo přestupkovým právem. Delikvenci mládeže většinou nelze vysvětlit pouze jednou příčinou, ale ani prostým součtem několika faktorů. Člověk se nerodí s předem danými kladnými vlastnostmi. Je v každém okamžiku svého vývoje v široké součinnosti s mnoha vnějšími i vnitřními faktory. Je společenskou bytostí. Tato společenská, specificky lidská podstata je právě výsledkem procesu socializace. Dojde-li k narušení či nesprávnému působení některého z faktorů, může se narušit celý proces socializace. Můžeme tudíž charakterizovat tři základní skupiny příčin páchaní trestné činnosti mládeže. Jedná se o příčiny psychické (změny v chování až duševní poruchy, zděděné a vrozené vlastnosti), výchovné (dysfunkční rodiny, parta, zneužívání návykových látek, sociální okolí, nevhodně trávený volný čas) a společenské (špatný příklad dospělých, vliv médií, lhostejnost, sociální a kulturní vyloučení).⁴³

2.1.3 Typy poruch chování - výchovných problémů

Každé dítě je jedinečná individualita. I při výchovných problémech a jejich řešení se proto vždy jedná o individuální problematiku, čemuž by měl odpovídat i individuální přístup

⁴² VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 417. ISBN 80-7178-678-0.

⁴³ CHARVÁTOVÁ, D.: *Metody sociální práce I*. 1. vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1990. Str. 84 – 87. ISBN 80-04-23992-7; MATOUŠEK, O. a kol.: *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha: Portál, 2005. str. 268 – 269. ISBN 80-7367-002-X.

zainteresovaných institucí. Následné řešení problému musí také být tzv. ušito na míru problémovému dítěti.

Pro správnou diagnostiku poruch chování u dítěte musí být splněny tři základní podmínky: Chování dítěte trvá delší dobu, minimálně šest měsíců. Chování dítěte narušuje jeho sociální adaptaci v prostředí, ve kterém se vyskytuje (rodina, škola, vrstevnická skupina). Toto chování se nepodařilo odstranit běžnými pedagogickými přístupy.⁴⁴

Poruchy chování mohou mít velmi širokou škálu projevů. V odborné literatuře se poruchy chování dělí podle několika kritérií.

2.1.3.1 Podle stupně agresivity

Můžeme je rozdělit na neagresivní porušování sociálních norem a agresivní poruchy chování.

- Neagresivní porušování sociálních norem se vyznačuje tím, že sice dochází k porušování sociálních norem, ale není spojeno s agresivitou. Jde o lži, záškoláctví, útěky, krádeže, toulání.⁴⁵
- Agresivní poruchy chování jsou spojené s násilným omezováním základních práv ostatních. Jedná se o vandalismus, týrání, šikanu. Většinou jde o prostředek k uspokojení potřeby, získání něčeho žádoucího, k sebeprosazování.⁴⁶

2.1.3.2 Podle stupně společenské závažnosti⁴⁷

- Disociální chování – jedná se o nespolečenské, nepřiměřené chování, které však lze zvládnout běžnými pedagogickými přístupy. Je většinou krátkodobého charakteru,

⁴⁴ KŘÍŽ, J.: *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2004. Str. 23. ISBN 80-7040-724-7.

⁴⁵ HUTYROVÁ, M.: *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. Str. 21. ISBN 80-244-1190-3.

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 283. ISBN 80-7178-678-0.

⁴⁷ VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. Str. 373. ISBN 80-7315-071-9; HUTYROVÁ, M.: *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. Str. 16. ISBN 80-244-1190-3.

neškodí okolí. Většinou se objevuje v rodinné nebo školní výchově. Často bývá charakteristické pro určité vývojové období.

- Asociální chování – je v rozporu se společenskou morálkou, porušuje společenské normy, ale nepřekračuje právní předpisy. Chybí sociální citění. Jedinec většinou škodí sám sobě (alkoholismus, toxikomanie), svým chováním se vyčleňuje ze svého prostředí. Mezi základní formy patří úteky, toulky, záškoláctví, sebepoškozování, gamblerství. Náprava vyžaduje speciálně pedagogický přístup.
- Antisociální chování – narušuje všechny morální, sociální i právní normy. Poškozuje společnost i jedince. Člověk porušuje zákony dané společností a náprava je možná pouze prostřednictvím ústavní péče (školská zařízení, věznice), při níž se komplexně působí na osobnost jedince. Patří sem veškerá trestná činnost (krádeže, loupeže, vraždy atd.), násilí a agresivita, terorismus, organizovaný zločin.

2.1.3.3 Z hlediska věku

„Můžeme je rozdělit na poruchy pro určitý věk typické a na poruchy, které se vyskytují ve všech nebo ve více věkových obdobích.“⁴⁸

Nejmladší věkovou skupinou jsou děti ve věku od 6 do 15 let. U těchto dětí se jedná o typické poruchy, jako je neposlušnost, vyrušování, upozorňování na sebe, toulky, záškoláctví, lži a krádeže. Složitým obdobím může být u dítěte puberta, která začíná od dvanáctého roku věku. Závadová činnost bývá označována jako prekriminalita nebo dětská kriminalita. Typickým znakem je malá připravenost a skupinovitost.⁴⁹

V trestně-právních předpisech se takové dítě označuje jako „dítě mladší patnácti let“, které ještě není trestně odpovědné.⁵⁰

⁴⁸ VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. Str. 374. ISBN 80-7315-071-9.

⁴⁹ VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. Str. 374. ISBN 80-7315-071-9.

⁵⁰ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. Str. 10. ISBN 80-7179-829-0.

Další věkovou skupinou jsou pak děti od 15 do 18 let. U těchto mluvíme o juvenilní delikvenci nebo o kriminalitě mladistvých. U dětí se formují hlavní rysy osobnosti. Toto období je charakteristické zejména sociálními změnami. Objevuje se u nich celá řada provinění. Mezi nejčastější patří násilí proti jednotlivci i skupině, opilství a výtržnictví, krádeže, neoprávněné užívání motorového vozidla, toxikomanie.⁵¹

2.1.3.4 Podle vlivu na socializaci jedince⁵²

- Socializované poruchy – jedinec má přiměřené sociální vazby v rodině i mimo ni.
- Nesocializované poruchy – má narušené vztahy k vrstevníkům, chybí navázání hlubších vztahů.

2.1.3.5 Podle převládající složky osobnosti⁵³

- Neurotický jedinec – je objektivně labilnější, s menším sebeovládáním, zkratkovitým jednáním. Má narušenou citovou a psychickou rovnováhu tím, že u něj nejsou uspokojovány jeho základní potřeby. Jedná se především o vliv prostředí.
- Psychopatický jedinec – předpokládá se vrozená dispozice. Jde o soubor trvalých povahových odchylek. Projevuje se nepřizpůsobivostí, neadekvátním chováním.
- Osoby sociálně nepřizpůsobené (nyní se více používá termín osoby ohrožené sociálním vyloučením) – jedná se o osoby, které jsou propuštěny z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, jsou po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěny ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti, jsou propuštěny ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech, nebo se jedná o osoby, které nemají uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že jsou osobami bez přístřeší.⁵⁴

⁵¹ VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. Str. 374 – 375. ISBN 80-7315-071-9.

⁵² SLOWÍK, J.: *Speciální pedagogika*. 1. vyd., Praha: Grada, 2007. Str. 138. ISBN 978-80-247-1733-3.

⁵³ VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. Str. 376 – 377. ISBN 80-7315-071-9.

⁵⁴ § 2, odst. 6, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

- Osoby se sníženými rozumovými schopnostmi – příčinou výchovných potíží je většinou snížená inteligence. Jsou velmi ovlivnitelné, žijí přítomností, nepřemýšlejí a neplánují budoucnost. Mají slabou volní složku osobnosti a většinou jim chybí náhled na své jednání.

2.1.3.6 Podle příčin⁵⁵

- Psychologicky podmíněné – poruchy chování na podkladě patologických stavů psychiky, psychických poruch či onemocnění.
- Sociálně podmíněné – odchylky v chování způsobené vlivem sociálního, nejčastěji rodinného prostředí.

2.1.4 Jednotlivé poruchy chování

V této kapitole bych se chtěl trochu podrobněji věnovat některým vybraným poruchám chování a jednání dětí, pokusit se je charakterizovat a definovat.

2.1.4.1 Lhaní

„Lhaní představuje způsob úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nedovede vyřešit jinak.“⁵⁶

Podle Vágnerové děti nesdílí vztah k pravdě stejně a doslova jako dospělí. Jejich slovní projevy musíme proto hodnotit vzhledem k jejich věku a aktuální situaci. Je významná i frekvence, výběr osob, jimž lže, situace a účel, který dítě ke lhaní vede. V předškolním věku se u dítěte vyskytují smyšlenky, vyprávění neskutečných příběhů, v mladším věku může jít o bájevíou lhavost, v pubertě se již jedná o jev patologický. Pravá lež je charakteristická úmyslem a vědomím nepravdivosti. Je motivována snahou zakrýt nevhodné chování, vyhnout se trestu nebo získat nějakou výhodu. Zvláštní kategorii pak představuje lež

⁵⁵ SLOWÍK, J.: *Speciální pedagogika*. 1. vyd., Praha: Grada, 2007. Str. 138. ISBN 978-80-247-1733-3.

⁵⁶ HUTYROVÁ, M.: *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. Str. 21. ISBN 80-244-1190-3.

zaměřená na poškození jiné osoby. Lhaní je většinou více vázáno na rodinné prostředí, ale vyskytuje se i ve školním prostředí.⁵⁷

2.1.4.2 Útěky z domova, toulání

Lze je interpretovat jako určitou variantu únikového jednání. Dítě řeší svůj problém útekem z prostředí, které je pro něj nějakým způsobem ohrožující. Pokud dítě utíká z rodiny, může to být signál, že rodina v některé ze svých funkcí selhává a dítěti chybí pocit jistoty a bezpečí. Není schopno tuto situaci zvládnout zralejším způsobem.⁵⁸

Vágnerová rozlišuje několik forem útěků, jež mají odlišný projev i motivaci:⁵⁹

- Reaktivní, impulzivní útěky jsou zkratkovitou reakcí na nezvládnutou situaci doma nebo ve škole. Smyslem je potřeba úniku např. před trestem. Útěk je většinou signálem zoufalství nebo varováním. Dítě se zpravidla chce vrátit domů. Bývá ojedinělý a po vyřešení problému se neopakuje.
- Chronické útěky bývají plánované. Vyplynají z dlouhodobých problémů. Dítě se většinou nechce vrátit. Vyskytují se u dětí z nefunkčních rodin, kde dítě nemá žádné zázemí. Zvláštním případem jsou pak útěky z ústavních zařízení, které jsou reakcí na omezení svobody či odtržení od prostředí.
- Toulání je charakteristické dlouhotrvajícím opuštěním domova. Je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, které je natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží. Toulání bývá spojeno s dalšími odchylkami v chování. Tyto děti často kradou, prostituují nebo užívají drogy a alkohol.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0, str. 280; HUTYROVÁ, M.: *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1190-3, str. 21, 22; KŘÍŽ, J.: *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2004. Str. 25. ISBN 80-7040-724-7.

⁵⁸ HUTYROVÁ, M.: *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. Str. 24. ISBN 80-244-1190-3.

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 281. ISBN 80-7178-678-0.

Významná je rovněž forma návratu, zda jde o dobrovolný návrat nebo o zadržení orgány – většinou policií.

2.1.4.3 Krádeže

Krádeže jsou charakteristické úmyslem jednání. Můžeme o nich mluvit teprve tehdy, jestliže je dítě tak rozumově vyspělé, že dokáže chápat pojem vlastnictví a rozlišit vztah k vlastním a cizím věcem. Velmi podstatný je způsob krádeže. Rozlišujeme krádeže příležitostné (neplánované, většinou u mladších dětí), předem promyšlené (signál poruchy socializace, obvykle se vyskytují u dětí staršího školního věku) a opakované krádeže v partě (nejzávažnější, s podporou členů party).⁶⁰

Cíle krádeže a motivace⁶⁰:

- Dítě krade pro sebe – potřeba získat něco, čeho nelze dosáhnout sociálně přijatelným způsobem. Jestliže selhává rodina, může jít o uspokojování základních potřeb, jako je jídlo, pití, oblečení. Může se též jednat o projev náhradního uspokojování citového strádání.
- Dítě krade pro druhé – příčinou bývá neuspokojená potřeba být přijímán svými vrstevníky. Krádeže se většinou uskutečňují mimo teritorium skupiny – doma, v obchodě.
- Dítě krade pro partu – výraz snahy udržet si svou pozici v partě. Souvisí se sociálními normami v partě, je hodnocena jako žádoucí či povinná.

2.1.4.4 Záškoláctví

Může mít nejrůznější příčiny a formy. Zpravidla začíná jako impulzivní akt, který následně může přerůst v záškoláctví trvající několik dnů i týdnů. Prvotní motiv (špatná známka, strach ze zkoušky) už dávno ztratil smysl a nahradil jej strach z prozrazení. Většinou se jedná o jednorázové selhání. V případě neřešení či bagatelizování nebo dokonce krytí pro-

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 282 – 283. ISBN 80-7178-678-0.

blémů ze strany rodičů většinou dochází k recidivě tohoto chování. Důležitý je v tomto případě hlavně postoj školy a rodičů.⁶¹

2.1.4.5 Agresivní chování

Je spojeno s násilným porušováním základních práv ostatních. Lze ho interpretovat jako prostředek k uspokojování potřeby. Je potřeba rozlišovat agresivitu realizovanou individuálně a skupinově.

Specifickým druhem agresivního chování je šikana, již lze vymezit jako násilné a ponižující chování jednotlivce či skupiny proti slabšímu jedinci, který nemůže se situace uniknout a není schopen se v této situaci bránit. Šikanovaná oběť má většinou nějaký handicap. Můžeme rozlišit šikanování skryté (ostrakizace – vyloučení ze skupiny vrstevníků, sociální izolace) nebo šikanování zjevné (fyzické násilí a ponižování, psychické ponižování a vydírání, destruktivní aktivity majetku oběti). Šikana je záležitostí celé skupiny. Jedná se o nemoc vztahů. Je projevem zneužití moci.⁶²

2.1.4.6 Vandalismus

Jde o tendenci k bezdůvodnému ničení. V určitých situacích ji má skoro každé dítě. Při poruše chování se však jedná o ničení, které nemá žádný smysl, prováděné v afektu. Toto jednání má zvláštní přitažlivost a může v ně vyústit i pokojná forma protestu vlivem provokace. Často jde o skupiny spojené s nějakou ideologií.⁶³

⁶¹ KŘÍŽ, J.: *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2004. Str. 24. ISBN 80-7040-724-7; HUTYROVÁ, M.: *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. Str. 24. ISBN 80-244-1190-3.

⁶² VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 283 – 286. ISBN 80-7178-678-0.

⁶³ KŘÍŽ, J.: *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2004. Str. 26. ISBN 80-7040-724-7.

2.1.4.7 Zneužívání návykových látek

Důvodem zneužívání návykových látek je možnost úniku z aktuální situace, dosažení pocitu štěstí, zážitků, pohody a síly. Protože přinášejí rychlé a snadné uspokojení, lidé se k nim stále vracejí i přes známé škodlivé účinky. Návykové látky mění psychický stav, obvykle subjektivně hledaným způsobem. Motivace ke zneužívání těchto látek je různá – od potřeby řešit své aktuální problémy přes dosažení uspokojení, únik od stereotypů nebo uchování sociálních vztahů. Důsledkem pak může být intoxikace a při dlouhodobém zneužívání psychické či fyzické poškození až vznik závislosti.⁶⁴

V naší společnosti je nejvíce zneužívanou látkou alkohol. Stal se součástí naší kultury. Problémem je hlavně vysoká tolerance společnosti k alkoholu. Děti se s alkoholem setkávají v rodinách a často ho ochutnají velmi brzy. Alkohol se brzy stává přirozenou součástí různých oslav, které přechází v pravidelné pití. Problémy s alkoholem mají děti s povahovými rysy nezdrženlivosti. Jedná se o děti z rodin s nedostatečným dohledem, s rodiči zneužívajícími alkohol, z rozpadajících se rodin.⁶⁵

Dalšími látkami jsou nealkoholové drogy. Jedná se o opiáty (opium, morfin), kanabionidy (marihuana, hašiš), halucinogeny (LSD), stimulační drogy (pervitin) a organická rozpouštědla (toluen, benzin). I u zneužívání těchto látek může dojít a dochází ke vzniku závislosti, která má následně fyzické, psychické a sociální důsledky. U dětí jde především o zneužívání marihuany a pervitinu.⁶⁶

⁶⁴ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 288. ISBN 80-7178-678-0.

⁶⁵ KRÍŽ, J.: *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2004. Str. 94 – 95. ISBN 80-7040-724-7.

⁶⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. Str. 296 – 308. ISBN 80-7178-678-0.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODOLOGICKÁ ČÁST VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

3.1 Výzkumný problém

V bakalářské práci se zabývám péčí o děti vyžadující zvláštní pozornost v praxi kurátora pro mládež. V rámci výzkumného šetření chci popsat konkrétní situaci ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Valašské Meziříčí. Mým cílem je podat základní přehled o klientele kurátora pro mládež, řešených problémech a sociodemografické charakteristice klientů, a to v dynamické perspektivě. Dále bych chtěl na základě sebraných dat zjistit předpokládaný vývoj poruch chování u těchto dětí.

3.2 Výzkumné otázky

Při svém výzkumu chci najít odpovědi na několik výzkumných otázek, které vyplývají z teoretické části této práce:

VO 1:

Jaká je věková struktura dětí vyžadujících zvláštní pozornost v péči kurátora pro mládež s poruchami chování a jak se vyvíjela v průběhu let 2003 až 2008?

VO 2:

Z jakého rodinného prostředí tyto děti nejčastěji pocházejí a jak se toto rodinné prostředí měnilo v letech 2003 – 2008?

VO 3:

Jaké poruchy chování se vyskytují u klientů kurátora pro mládež? Které poruchy se vyskytují nejčastěji?

3.3 Výzkumná strategie

V bakalářské práci jsem se rozhodl použít strategii kvantitativního výzkumu, a to metodu obsahové analýzy. Tato výzkumná metoda totiž nejlépe odpovídá zaměření a charakteru výzkumu.

„Obsahová analýza je kvantitativní, objektivní analýza sdělení jakéhokoliv druhu. Obsahová analýza se může zabývat právě tak obsahem sdělení, jako jeho formou, autorem i adresátem takového sdělení.“⁶⁷

Její objektivita spočívá v jasném a jednoznačném postupu při třídění analyzovaného materiálu bez ohledu na to, kdo daný materiál analyzuje. Výzkumník při ní postupuje systematicky podle předem stanovených pravidel. Pracuje s kvantitativními jednotkami, pomocí nichž měří rozsah sdělení, které náleží do určité, předem stanovené kategorie. Výstupy obsahují číselné vyjádření. Může se zabývat jak zjevným, tak i skrytým obsahem sdělení, obsaženého v tištěných či vizuálních dokumentech nebo audio nahrávkách.⁶⁸

3.4 Formulace pracovních hypotéz

Výše stanovené výzkumné otázky jsem dále rozložil do následujících pracovních hypotéz⁶⁹, které se týkají péče o děti vyžadující zvláštní pozornost:

- PH 1. Kurátor pro mládež pracuje častěji s chlapci než dívkami.
- PH 2. V klientele kurátora pro mládež převažují děti ve věku 15 – 18 let nad dětmi ve věku 0 – 15 let.
- PH 3. Děti vyžadující zvláštní pozornost pocházejí častěji z neúplného či doplněného rodinného prostředí než z úplného rodinného prostředí.
- PH 4. Kurátor pro mládež řeší častěji delikventní chování dětí než výchovné problémy těchto dětí.

Dále jsem si stanovil tyto proměnné:

- A) Nezávislé proměnné: pohlaví, věk, rodinné prostředí.

⁶⁷ DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Dotisk 3. vyd. Praha: Karolinum, 2005. Str. 168. ISBN 80-246-0139-7.

⁶⁸ RYŠAVÝ, D.: *Metody a techniky sociálního výzkumu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. Str. 56. ISBN 80-244-0577-6.

⁶⁹ DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Dotisk 3. vyd. Praha: Karolinum, 2005. Str. 78. ISBN 80-246-0139-7.

Pohlaví – u člověka je pohlaví určeno geneticky. Pro účel našeho výzkumu budu rozlišovat děti na dívky a chlapce.

Věk – vychází z data narození jedince.

Rodinné prostředí – pro potřeby výzkumného šetření rozlišuji tři typy rodinného prostředí – rodinu úplnou, neúplnou a doplněnou:

- 1) Rodina úplná – je tvořena oběma vlastními biologickými rodiči.
- 2) Rodina neúplná – jde o rodinu, v níž jeden z biologických rodičů z nějakého důvodu chybí, ať už se jedná o úmrtí jednoho z rodičů, rozvod manželství nebo dítě narozené mimo manželství, o něž se stará pouze jeden z rodičů.
- 3) Rodina doplněná – je takové rodinné společenství, v němž jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem dítěte, kdežto ten druhý je biologicky cizí, tedy nevlastní. Příchod nového vychovatele do rodiny znamená vždy zásah do dřívějšího rodinného systému. V rodině nevlastní má dítě většinou někde ještě jednoho rodiče a svým způsobem patří tedy najednou do dvou rodin. S příchodem nového „nevlastního“ rodiče se dítěti mění i širší rodina. Dále jsem do této kategorie zařadil i všechny typy náhradní rodinné péče (pěstounská péče, osvojení, péče cizí osoby, ústavní péče).⁷⁰

B) Závislé proměnné: poruchy chování.

Poruchy chování – tuto problematiku jsem detailně definoval v kapitole 2.1.

3.5 Výzkumný vzorek

Výzkum je zaměřen na děti vyžadující zvláštní pozornost, které měly trvalý pobyt ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Městského úřadu ve Valašském Meziříčí v letech 2003 – 2008.

⁷⁰ MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Str. 66 – 68. ISBN 80-85282-83-6.

Jedná se o záměrný výběr⁷¹, při němž jsou výzkumným vzorkem všichni klienti kurátorů pro mládež Městského úřadu ve Valašském Meziříčí, kteří byli v letech 2003 – 2008 vedeni v jejich evidenci a s nimiž kurátoři pro mládež pracovali.

Celkem jde o 985 dětí.

3.6 Způsob zpracování výzkumných dat

Objektem mého zájmu je evidence a spisová dokumentace dětí vedená kurátory pro mládež Městského úřadu ve Valašském Meziříčí, odboru sociálních věcí, oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Tato evidence dětí se skládá ze základní evidence a pomocné evidence.

Základní evidenci tvoří rejstřík Om, obsahující základní údaje o dětech, jmenná kartotéka a spisová dokumentace. Spisová dokumentace dětí se označuje spisovou značkou Om.⁷² Spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí a jejich rodičů, dále údaje o jejich výchovném prostředí, záznamy ze šetření v rodině a o jednáních s rodiči či jinými osobami. Jsou v ní obsažena veškerá podání, vypracované zprávy k jednání, písemná vyhotovení rozhodnutí soudu či jiných orgánů. Mohou ji tvořit i záznamy na technických nosičích dat.⁷³

Pomocnou evidenci tvoří jednotlivé pomocné rejstříky. Ve svém výzkumu jsem použil tyto rejstříky⁷⁴:

- rejstřík dětí s opakovanými poruchami v chování a jednání,
- rejstřík dětí mladších patnácti let podezřelých ze spáchání činu, který by jinak byl trestným činem,

⁷¹ GAVORA, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Str. 64. ISBN 80-85931-79-6.

⁷² Čl. 3, Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č.j. 21-12242/2000 ze dne 15. března 2000, kterou se stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřeni dítěte do pěstounské péče

⁷³ § 55, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁴ Čl. 8, Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č.j. 21-12242/2000 ze dne 15. března 2000, kterou se stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřeni dítěte do pěstounské péče

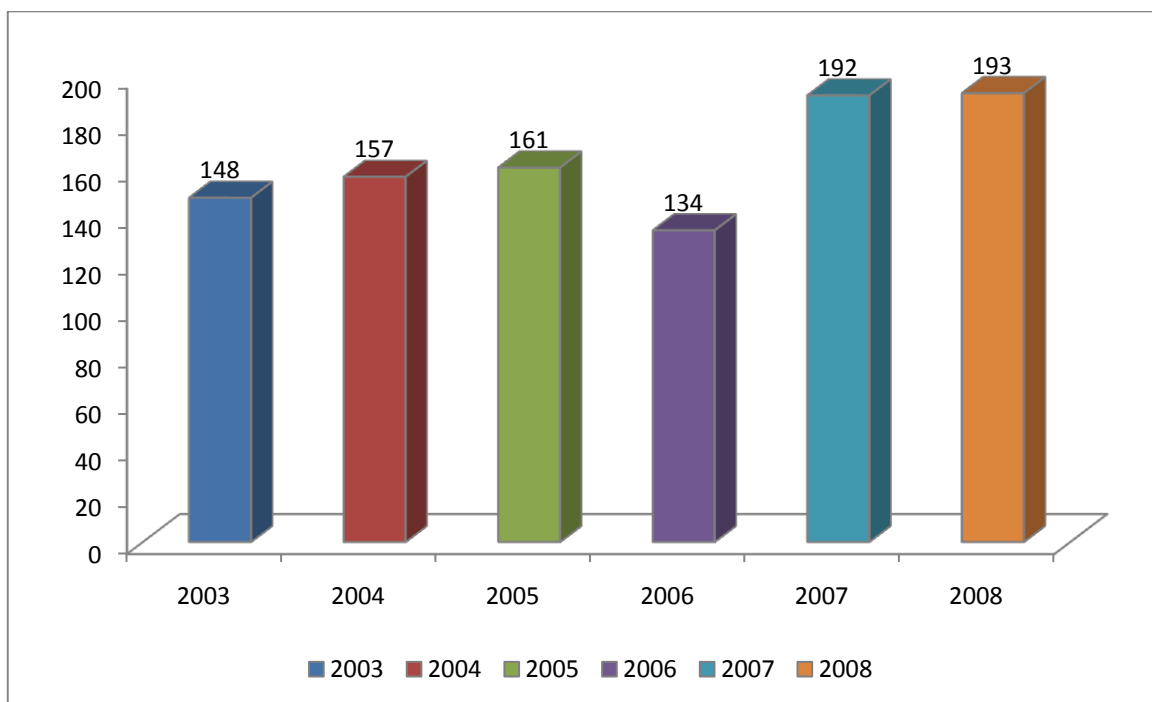
- rejstřík dětí, proti kterým bylo zahájeno trestní nebo přestupkové řízení.

Z těchto dokumentů jsem na základě stanovených kritérií zjistil a zapsal potřebná data o věku dětí, pohlaví, rodinném prostředí, důvodu přijetí do evidence a konkrétním problému. Tato data byla následně roztržena a zpracována do tabulek. K dalšímu zpracování jsem použil matematicko-statistické postupy a rozbor jednotlivých proměnných. Analýzou tohoto základního souboru jsem získal přehledněji a úsporněji uspořádaný popis dat a tím i popis sledovaného souboru.

4 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V této kapitole chci čtenáře podrobněji seznámit s praktickými výstupy svého výzkumného šetření.

Graf č. 1: Celkový počet klientů kurátorů pro mládež ve Valašském Meziříčí v letech 2003 až 2008

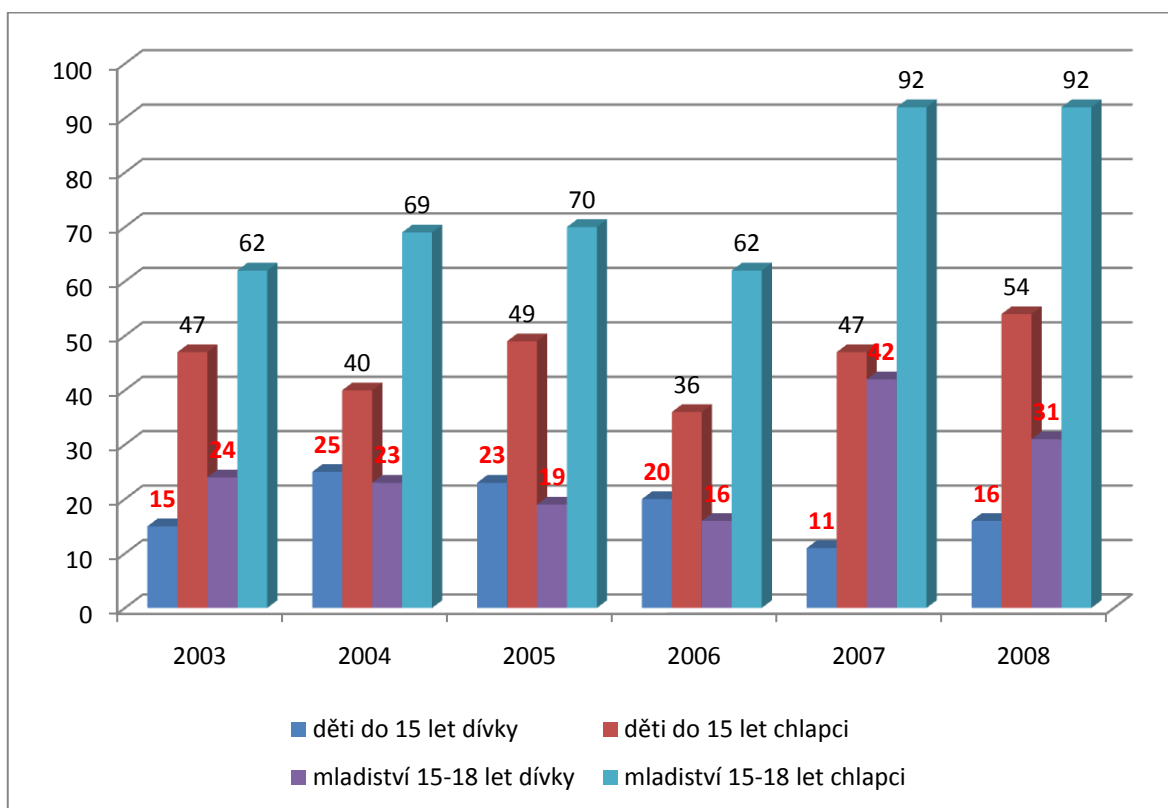


Z grafu č. 1 vyplývá, že počet klientů kurátora pro mládež každým rokem stoupá. V porovnání let 2003 a 2008 vzrostl počet klientů o 45, což je 23,3 procent. Výjimkou byl rok 2006, kde počet klientů v porovnání s rokem 2005 klesl o 27 klientů. V letech 2007 a 2008 pak tento počet vzrostl o 59 klientů, což je 30,5 procent proti roku 2006.

Celkově se dá říct, že počet dětí, o něž pečují kurátoři pro mládež, každoročně stoupá. Pokud bude tento trend nadále pokračovat, odrazí se to i na kvalitě prováděné sociální práce. V současné době se jedná o maximální únosné zatížení těchto pracovníků. Při počtu 96 klientů na jednoho pracovníka je již problematické zajistit všechny úkoly, které zákon při zajištění péče o děti vyžadující zvláštní pozornost ukládá.

4.1 Rozdělení podle pohlaví

Graf č. 2: Rozdělení klientů podle pohlaví a kategorie dětí do 15 let a mladistvých



Tento graf ukazuje rozložení klientů kurátora pro mládež podle pohlaví a věku v jednotlivých zkoumaných letech. Jednoznačně z něj vyplývá, že nejčastěji kurátoři pro mládež pracují s chlapci, a to v 73 %.

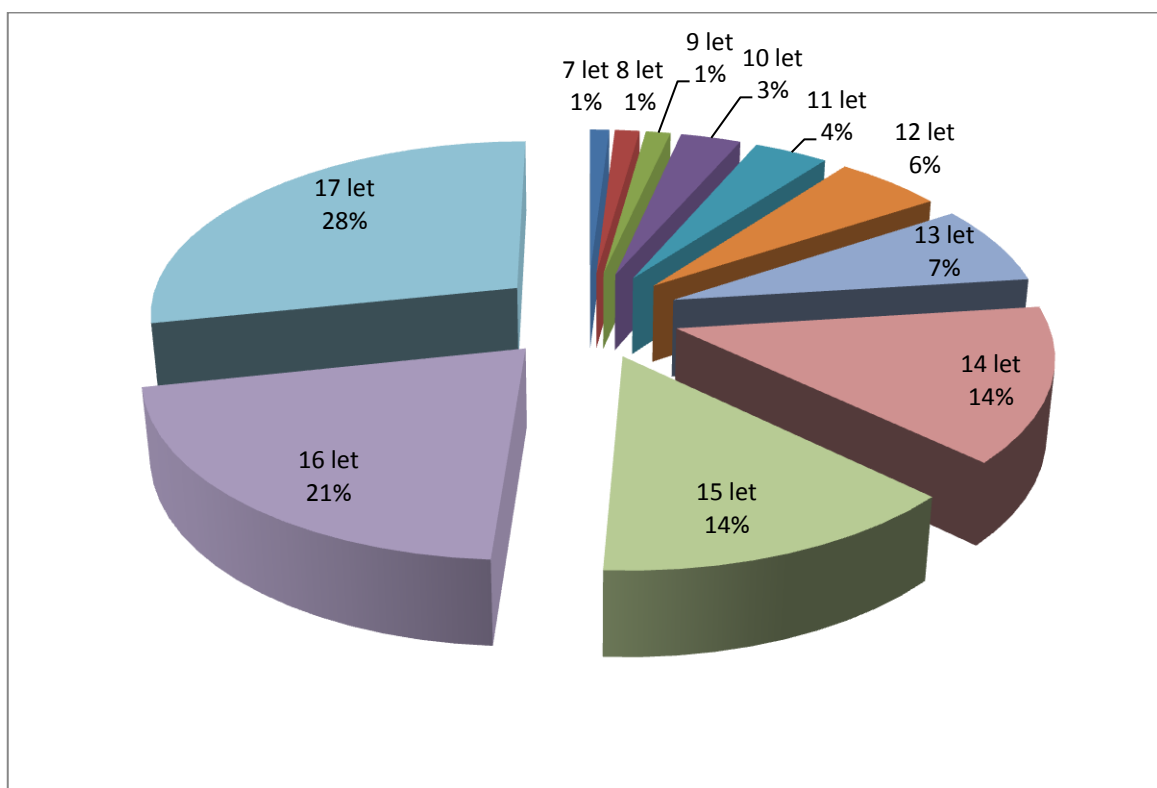
Nejvíce zastoupenou skupinou (45 %) jsou chlapci ve věku 15 – 18 let. Dívky v tomto věku představují 16 %. Toto procentuální zastoupení chlapců a dívek je v jednotlivých letech sledovaného období téměř stejné. Pouze v posledních dvou sledovaných letech se zvýšil počet chlapců ve věku 15 – 18 let o 32,6 % proti roku 2003. U ostatních kategorií není nárůst tak výrazný.

Hypotéza č. 1: Kurátor pro mládež pracuje častěji s chlapci než dívkami.

Tato hypotéza byla potvrzena, neboť v 73 % případů pracují kurátoři pro mládež s chlapci. Podíl dívek je 27 %. Nejčastějším klientem je pak chlapec ve věku 15 – 18 let.

4.2 Rozdělení podle věku

Graf č. 3: Rozdělení klientů podle věku v letech 2003 až 2008



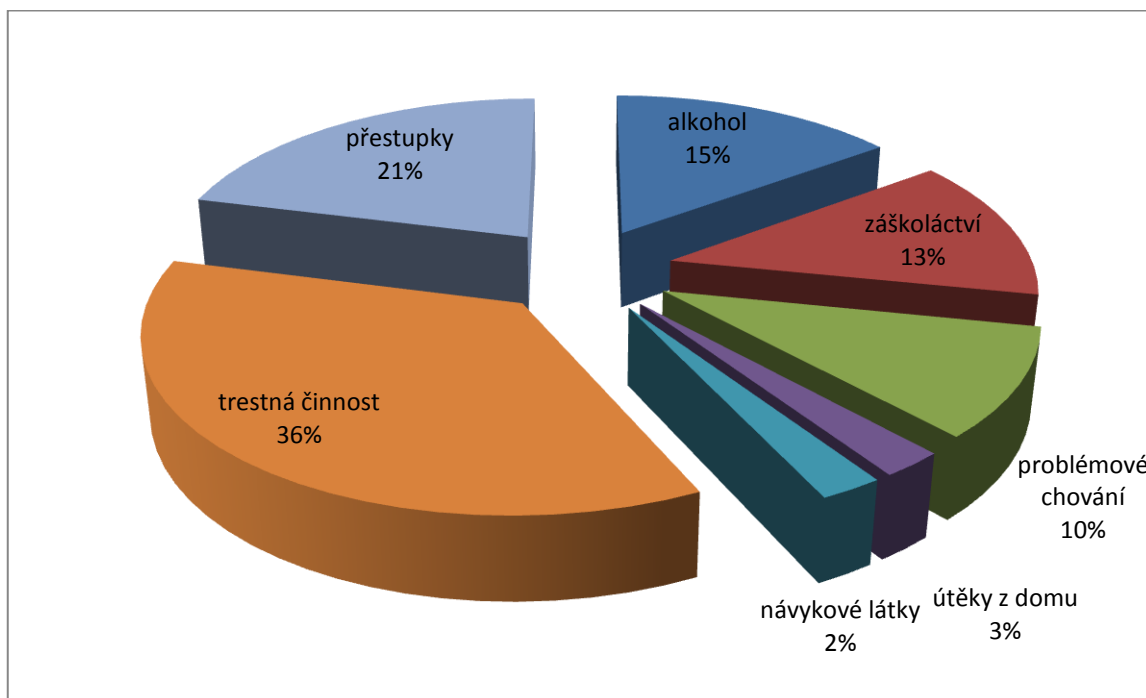
Jedná se o věk klientů při zařazení do evidence kurátora pro mládež, tzn. na začátku sociální práce s dítětem. Jednoznačně převládají klienti staršího věku – sedmnáctiletí 28 %, šestnáctiletí 21 %. Porovnáme-li věkovou strukturu dětí ve věku 0 – 15 let a 15 – 18, zjistíme, že 63 % dětí se dostává do evidence kurátora pro mládež (má nějaký výchovný problém) ve věku od 15 do 18 let.

Hypotéza č. 2: V klientele kurátora pro mládež převažují děti ve věku 15 – 18 let nad dětmi ve věku 0 – 15 let.

Provedeným výzkumným šetřením bylo potvrzeno, že 63 % dětí vyžadujících zvláštní pozornost je ve věku 15 – 18 let. I tato hypotéza byla potvrzena.

4.3 Rozdělení podle poruchy chování

Graf č. 4: Rozdělení klientů podle druhu problémů v letech 2003 až 2008



Ve svém výzkumu jsem problémy klientů rozdělil na tyto kategorie:

- trestná činnost nebo čin jinak trestný⁷⁵
- přestupky⁷⁶
- výchovné problémy⁷⁷:
 - problémy v souvislosti se zneužíváním alkoholických nápojů
 - záškoláctví
 - útěky z domu
 - problémy se zneužíváním návykových látek (kromě alkoholu)
 - problémové chování (všechny ostatní poruchy chování⁷⁸)

⁷⁵ Podle zákona č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁶ Podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷ Jde o nečastější problémy klientů kurátorů pro mládež ve správním obvodu Městského úřadu Valašské Meziříčí.

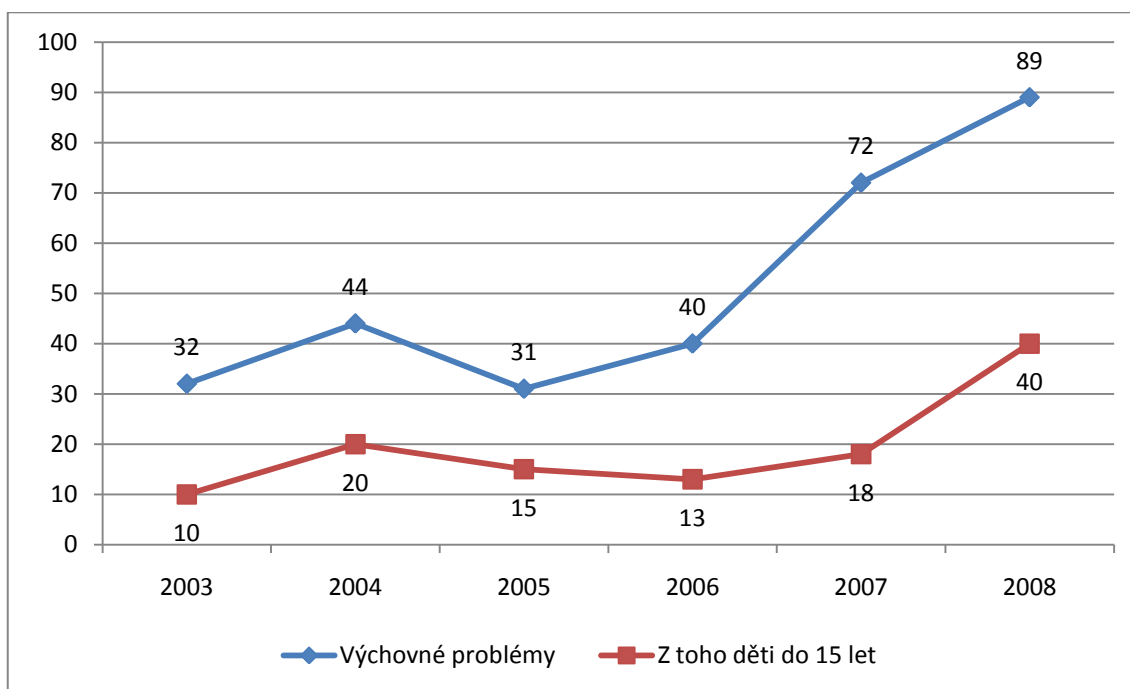
⁷⁸ Např. nerespektování rodičů, agresivní chování, lži, nevhodné chování ve škole

Tabulka č. 1 – Přehled počtu dětí a jejich poruch chování v jednotlivých sledovaných letech

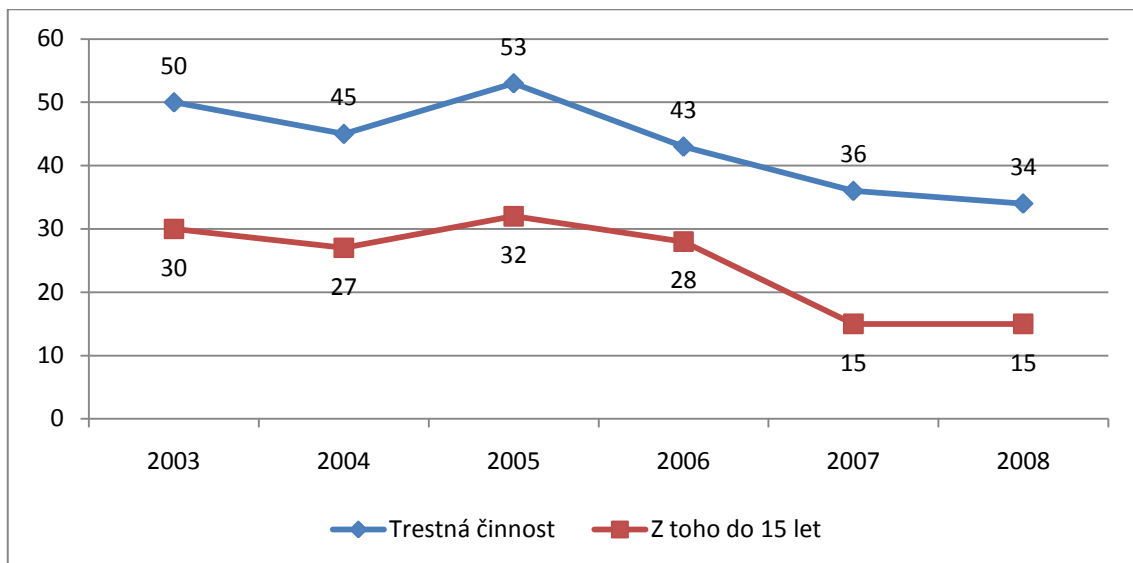
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Alkohol	8	8	5	12	45	29
Záškoláctví	12	20	15	13	11	24
Problémové chování	9	10	8	7	11	27
Útěky z domu	2	4	2	3	2	4
Návykové látky	1	2	1	5	3	5
Trestná činnost	49	43	53	43	36	34
Přestupky	27	30	27	16	26	25

V roce 2008 zaznamenali kurátoři pro mládež nárůst problémů souvisejících se zneužíváním alkoholických nápojů. V porovnání s rokem 2003 šlo o nárůst ve výši 72,5 %. Taktéž problémy dětí se záškoláctvím se proti roku 2003 zvýšily o 50 %. V roce 2008 narostlo i ostatní problémové chování dětí, a to o 66,7 %.

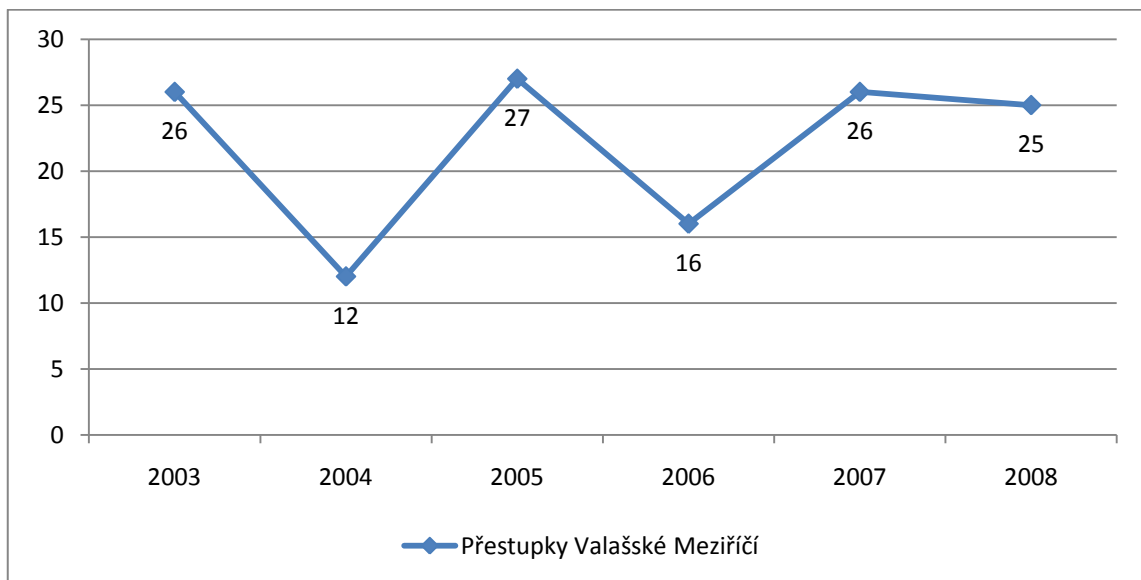
Graf č. 5: Počet klientů kurátora pro mládež s výchovnými problémy v letech 2003 až 2008



Graf č. 6: Počet klientů kurátora pro mládež, kteří se dopustili trestné činnosti v letech 2003 až 2008



Graf č. 7: Počet klientů kurátora pro mládež, kteří se dopustili přestupkového jednání v letech 2003 až 2008

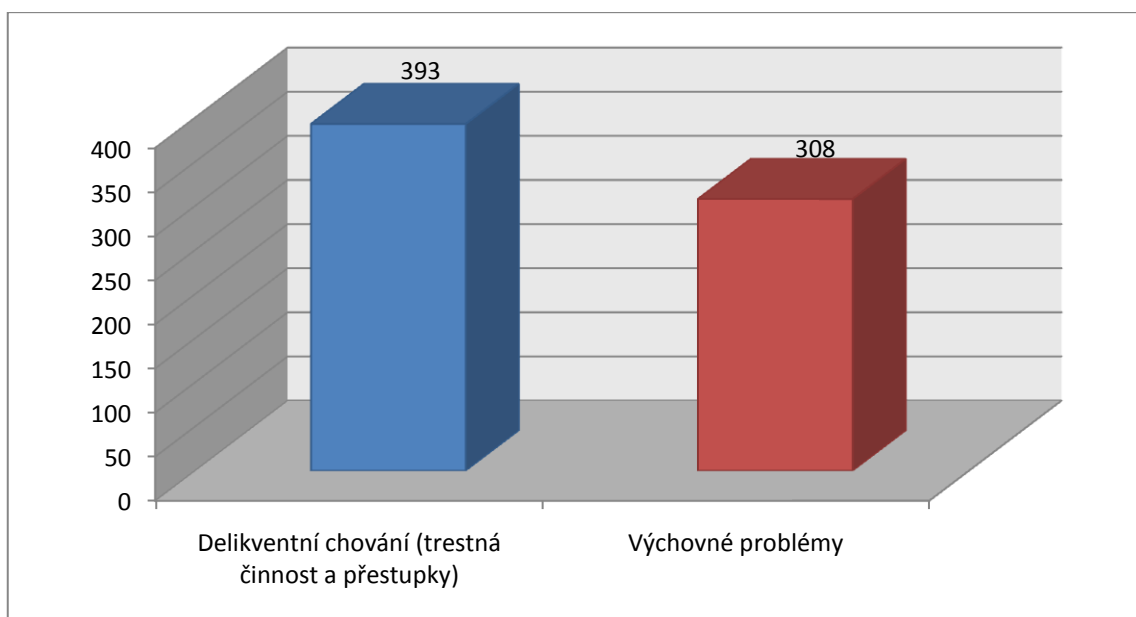


Na základě výše uvedených dat lze říci, že výchovné problémy dětí ve správním obvodu Městského úřadu ve Valašském Meziříčí mají vzrůstající tendenci. Hlavně v posledních dvou letech se jedná o více než 50% nárůst oproti roku 2003. V roce 2007 o 55,6 % a v roce 2008 dokonce o 64,1 % (graf č. 5).

Naproti tomu trestná činnost dětí ve správním obvodu Městského úřadu ve Valašském Meziříčí má mírně klesající tendenci. Když porovnáme rok 2003 a 2008, zaznamenáme pokles o 32 %. Výjimku tvoří pouze rok 2005, v němž kurátoři pro mládež pracovali s největším počtem klientů (53 dětí) s trestnou činností za sledované období, jak ukazuje graf č. 6.

Počet dětí, které se dopouštějí přestupkového jednání, je značně nestabilní a má kolísavou tendenci. Roky 2003, 2005, 2007 a 2008 vykazují téměř shodné výsledky, v letech 2004 a 2006 došlo k výrazným propadům. Jelikož se jedná o poměrně krátké sledované období, nedá se říct, zda jde o výjimečný pokles nebo o trvalejší tendenci (graf č. 7).

Graf č. 8: Celkový počet dětí s delikventním chováním a výchovnými problémy v letech 2003 až 2008



Tabulka č. 2 – Celkový počet klientů s delikventním chováním a výchovnými problémy v jednotlivých letech

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Delikventní chování (trestná činnost a přestupky)	76	57	80	59	62	59
Výchovné problémy	32	44	31	40	72	89

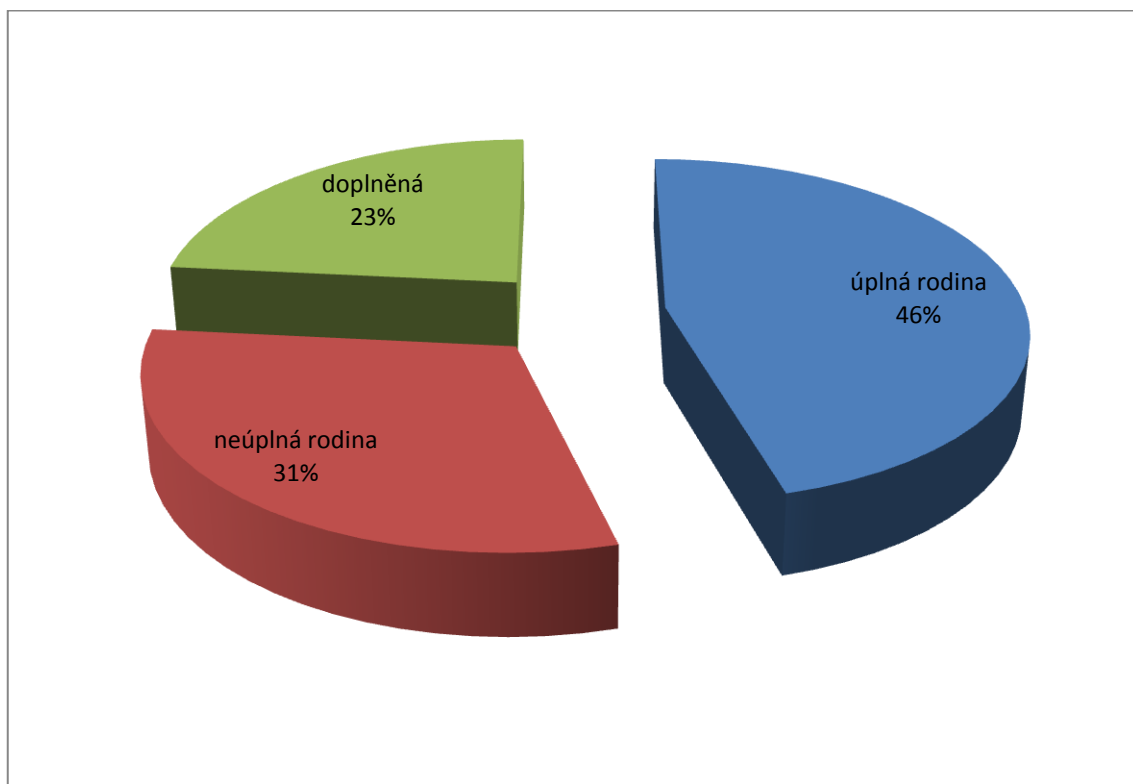
Hypotéza č. 3: Kurátor pro mládež řeší častěji delikventní chování dětí než výchovné problémy těchto dětí.

Tato hypotéza se potvrdila, bereme-li v úvahu pouze celé sledované období. Podíl dětí s delikventním chováním (tzn. s trestnou činností nebo přestupky) činí v součtu tohoto období 57 %.

V letech 2003 – 2006 kurátoři pro mládež pracovali více s dětmi s trestnou činností a přestupky. V letech 2007 a 2008 má však již tento vývoj opačnou tendenci a převažují děti s výchovnými problémy, přičemž podíl dětí s trestnou činností a přestupky postupně klesá.

4.4 Rozdělení podle rodinného prostředí

Graf č. 9: Rozdělení klientů podle typu rodinného prostředí v letech 2003 až 2008



Z provedeného šetření vyplývá, že celých 54 procent dětí nepochází z úplného rodinného prostředí, ale buďto z neúplné rodiny (303 dětí), nebo z rodiny doplněné (231 dětí).

Nejvíce klientů kurátora pro mládež pochází z úplných rodin. Jedná se o 451 dětí, což představuje 46 procent. To však ještě nic nevypovídá o zachování jejich funkčnosti, neboť i v mnoha úplných rodinách nejsou zachovány veškeré funkce zdravé rodiny.

Zajímavé výsledky vyplynuly i z podrobnější analýzy doplněného rodinného prostředí. Následující tabulka ukazuje, že u 3 % dětí zcela selhala jejich biologická rodina, a proto byly umístěny v některém ze školských zařízení pro výkon ústavní výchovy.

Tabulka č. 3 – Doplněná rodina

Nová rodina	8 %
Rodina s druhem (družkou)	10 %
Náhradní	2 %
Ústavní výchova	3 %

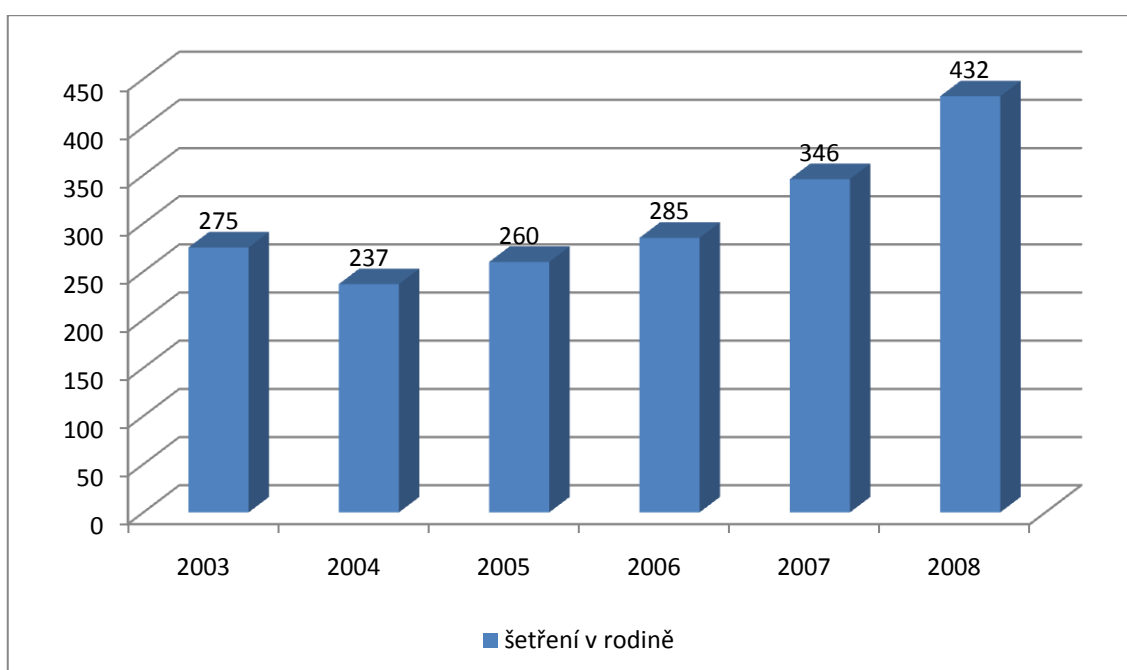
Při podrobnější analýze jednotlivých let zjistíme, že struktura rodinného prostředí se v jednotlivých letech téměř nemění. V posledních třech letech se ale výrazně zvýšil počet dětí, které musely být umístěny v některém z ústavních zařízení.

Tabulka č. 4 – Rodinné prostředí v jednotlivých letech

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Úplná rodina	61	72	93	61	86	78
Neúplná rodina	52	44	47	38	61	61
Nová rodina	16	19	5	11	17	9
Rodina s druhem (družkou)	11	15	11	16	17	32
Náhradní	5	3	3	1	4	5
Ústavní výchova	3	4	2	7	7	8

S problematikou rodinného prostředí souvisí i další graf, který ukazuje počet provedených sociálních šetření a intervencí v rodinách klientů kurátora pro mládež. I v tomto ohledu se stoupajícím počtem klientů narůstá počet těchto návštěv. Současným trendem sociální práce je důraz na práci s celou rodinou a v prostředí, které je pro dítě přirozené. V porovnání roku 2003 a 2008 se jedná o nárůst o 57 %.

Graf č. 10: Počet provedených sociálních šetření v rodinách klientů kurátora pro mládež v letech 2003 až 2008



Hypotéza č. 4: Děti vyžadující zvláštní pozornost pocházejí častěji z neúplného či doplněného rodinného prostředí než z úplného rodinného prostředí.

Výše uvedená hypotéza byla výzkumem potvrzena. Z neúplného či doplněného rodinného prostředí pochází 54 % dětí – klientů kurátora pro mládež.

V praxi vidíme, že rodina a rodinné společenství v poslední době prochází mnoha změnami. Je to dáno celkovou změnou ve společnosti. V souvislosti se změnami fungování společnosti a společenského systému se mění i fungování rodin. Mění se vztahy mezi manžely i mezi rodiči a dětmi. Asi největší změnou je zrovnoprávnění rolí mezi mužem a ženou. Partneři jsou schopni se vzájemně doplňovat jen tehdy, pokud oba znají svou roli v manželství, přijali ji, dokážou ji naplnit a vzájemně se tolerovat. Myslím si, že rozdílnost rolí v manželství je nutností ke správnému fungování dnešní rodiny. A v tomto nyní rodiny selhávají. Dnešní rodiny mají své specifické znaky. V odborné literatuře jsem narazil na charakteristiku znaků současné rodiny, která se mi velmi líbí, protože koresponduje s naší zkušeností v praxi.

Celá vymezuje tyto znaky dnešní rodiny⁷⁹:

- Výchovné působení rodičů je více nahrazováno institucemi a dalšími socializačními vlivy.
- Častěji se objevuje rodina dvoukariérová, kde péče o dítě je předávána někomu jinému.
- Chybí společně strávený čas při činnostech rodiny.
- Rodinný život se více individualizuje, chybí mezigenerační kontakty, rodiny nežijí pohromadě.
- Odklon od typické rodinné koalice.
- Uzavírání manželství v pozdějším věku.
- Diferenciace forem soužití manželů a rodin – neúplné rodiny, nové rodiny s nevlastními sourozenci, nesezdané rodiny.

⁷⁹ CELÁ, J.: *Kapitoly z teorie výchovy*, první vyd., Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. Str. 87 – 89. ISBN 80-7318-504-0.

- Snížení počtu dětí v rodině, kladení velkého důrazu na materiální hodnoty, velká zaměstnanost žen.
- Vysoká společenská tolerance k rozvodům.
- Stírání rozdílu mezi ženskou a mužskou rolí v rodině s jejich specifiky. Mění se postoj žen k rodině. Změna v pozici muže, s níž si neví rady.
- Omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery i dětmi a rodiči.
- Přílišné zaměření na zájmy jedince.
- Chybí očekávání trvalosti vztahu.

Všechny tyto okolnosti pak zapříčiňují nárůst problémů v rodinách, při výchově i u dětí.

5 PŘÍNOS VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Cílem mého výzkumného šetření bylo popsat konkrétní situaci ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Valašské Meziříčí – podat základní přehled o klientele kurátora pro mládež, řešených problémech a sociodemografické charakteristice klientů, a to v dynamické perspektivě, a zjistit předpokládaný vývoj poruch chování u těchto dětí.

Výzkumný vzorek byl zcela vyčerpávající, neboť obsahoval všechny klienty, s nimiž kurátoři pro mládež pracovali. Jedná se ale o specifické prostředí jednoho správního obvodu konkrétního úřadu, které se nedá zcela převést na obecnou rovinu. I to má však pro zkvalitnění péče o děti vyžadující zvláštní pozornost svůj význam.

Provedeným výzkumným šetřením bylo zjištěno, že věková struktura dětí vyžadujících zvláštní pozornost ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Valašské Meziříčí se v průběhu let 2003 až 2008 příliš nemění. Kurátoři pro mládež se ve sledovaném období nejvíce věnovali chlapcům ve věku 15 – 18 let. Věková kategorie dětí 0 – 6 let nebyla v tomto období zastoupena vůbec.

Pro dítě má rodina nezastupitelný význam. I proto jsem se ve svém výzkumu zaměřil na rodinné prostředí těchto dětí. V rodině a rodinou se uskutečňuje začleňování dítěte do společnosti. Rodina také určuje sociální status dítěte. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že rodinné prostředí se během let moc nemění. Nejvíce klientů kurátorů pro mládež pochází z neúplného rodinného prostředí. V posledních dvou letech narostl počet dětí, u nichž výchova v rodině zcela selhala, takže musely být umístěny do ústavní výchovy. I proto je třeba zajišťovat více služeb pro sociální aktivizaci těchto rodin.

Důležitou informací pro sociální práci s klientem je rovněž správná diagnostika jeho problému. Rozlišení jednotlivých druhů a projevů poruch chování dětí nám tudíž může pomoci zaměřit preventivní aktivity na ty nejpálčivější problémy v dané lokalitě. Ve Valašském Meziříčí šlo v letech 2003 – 2006 v největší míře o problematiku delikventního chování. V posledních dvou letech však začala převažovat problematika výchovných problémů, hlavně problémů se zneužíváním alkoholických nápojů u dětí a problematika záškoláctví. Lze předpokládat, že podobný vývoj bude nadále pokračovat. I na základě této analýzy mohou nyní kurátoři pro mládež ve Valašském Meziříčí zaměřit své preventivní aktivity na tyto cílové skupiny.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo seznámit čtenáře s postavením a prací kurátora pro mládež v systému péče o děti vyžadující zvláštní pozornost, shrnout dostupné teoretické poznatky a obohatit je o zkušenosti a data získaná činností kurátorů pro mládež ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Valašské Meziříčí, pak se pokusit prostřednictvím sumarizace všech relevantních poznatků z dané oblasti zjistit strukturu klientů kurátora pro mládež, definovat jejich problémy a sociodemografickou charakteristiku klientů. Takto stanovený cíl práce byl bezezbytku splněn.

Jedním z úkolů sociálního pedagoga je pomáhat rodině řešit krizové situace a předcházet vzniku dysfunkčních procesů. K tomu však potřebuje vědět, kteří klienti a jejich rodiny jeho péči potřebují, jaké problémy bude nejčastěji řešit a s jakou věkovou strukturou dětí bude pracovat. K tomuto poznání by měl přispět i mnou prezentovaný výzkum. Jedině rozbořením dat získaných v praxi můžeme více poznat a porozumět dané problematice.

Problematika dětí vyžadujících zvláštní pozornost je teoreticky dostatečně popsána. Je definována práce s těmito dětmi, charakterizovány jejich problémy, vymezen okruh těchto dětí. Pro praxi však je taky potřebné stanovení konkrétních počtů těchto dětí, rozbor jejich problémů a zjištění charakteristiky rodinného prostředí. Veřejnosti se většinou předkládají pouze statistiky trestných činů dětí, které jsou sledovány policií a soudy. Počty dětí s ostatními poruchami chování se však nijak zvlášť neprezentují. Proto k těmto datům veřejnost nemá přístup. Tato situace je dána mimo jiné také tím, že nahlížet do spisové dokumentace dětí vyžadujících zvláštní pozornost je oprávněn pouze rodič dítěte, který má rodičovskou zodpovědnost, jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci. Přístup k těmto informacím mají samozřejmě příslušní pracovníci sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou v těchto případech kurátoři pro mládež.

Provedeným výzkumem jsem si i já mohl uvědomit, že práce kurátora pro mládež je spojena s dobrou znalostí problematiky. Pracovník, který chce těmto dětem pomoci, musí mít znalosti z několika vědních oborů. Neobejde se bez detailní znalosti platných právních předpisů a musí fundovaně vystupovat při řešení trestně právní problematiky, aby mohl tyto děti řádně zastupovat. Tyto vědomosti by ale nebyly nic platné, kdyby je nedokázal uplatnit v praxi. V dnešní době se klade velký důraz na celoživotní vzdělávání a tento vý-

zkum může aspoň malou měrou přispět k tomu, aby toto vzdělávání bylo cílené a zaměřené na hlavní problémy, s nimiž se pracovníci sociálně-právní ochrany musí zabývat.

Část zjištěných výsledků tohoto výzkumu bude jedním z podkladů, jež poslouží při aktualizaci koncepce prevence kriminality a komunitního plánu sociálních služeb Města Valašské Meziříčí. V těchto dokumentech se chce Město Valašské Meziříčí v následujících letech věnovat mimo jiné propagačním a osvětovým akcím, které budou zaměřeny zejména na eliminaci rizikového chování dětí, např. alkoholové a nealkoholové toxikomanie či jiné druhy rizikového chování. Budou podporovány programy v rámci nízkoprahových zařízení pro neorganizované děti a kontaktních center. Klienty těchto programů budou především děti z dysfunkčních rodin. Při plánování těchto aktivit se chtějí zaměřit na resocializační a terapeutické programy pro děti s poruchami chování a pro děti páchající trestnou činnost.⁸⁰ Na vytvoření těchto koncepcí se kurátoři pro mládež ve Valašském Meziříčí aktivně podíleli a i nadále podílet budou.

⁸⁰ Koncepce Prevence kriminality Města Valašské Meziříčí na léta 2009 – 2011

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E.: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 3. Aktualizované a doplněné vyd. Praha: LINDE, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6
- [2] KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, E.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vydání, Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1
- [3] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X
- [4] CHARVÁTOVÁ, D.: *Metody sociální práce 1*, 1 vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-23992-7
- [5] VÍTKOVÁ, M. a kol.: *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9
- [6] ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: Linde, 2005. ISBN 80-86131-61-0
- [7] FISCHER, S., ŠKODA, J.: *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0
- [8] VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0
- [9] CHARVÁTOVÁ, D.: *Metody sociální práce 1*. 1 vydání, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1990. ISBN 80-04-23992-7
- [10] MATOUŠEK, O. a kol.: *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1 vyd., Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X
- [11] KŘÍŽ, J.: *Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2004. ISBN 80-7040-724-7
- [12] HUTYROVÁ, M.: *Etopedie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1190-3
- [13] ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-829-0

- [14] SLOWÍK, J.: *Speciální pedagogika*. 1. vyd., Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3
- [15] DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Dotisk 3. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0139-7
- [16] RYŠAVÝ, D.: *Metody a techniky sociálního výzkumu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0577-6
- [17] MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6
- [18] GAVORA, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
- [19] CELÁ, J.: *Kapitoly z teorie výchovy*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-504-0

Legislativní zdroje:

- [20] Listina základních práv a svobod
- [21] Úmluva o právech dítěte
- [22] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- [23] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- [24] Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- [25] Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
- [26] Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
- [27] Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- [28] Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č.j. 21-12242/2000 ze dne 15. března 2000, kterou se stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřením dítěte do pěstounské péče

Internetové odkazy:

[29] http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2003/03_04/jelinek.html, ze dne 12. 3. 2009

[30] Koncepce Prevence kriminality Města Valašské Meziříčí na léta 2009 – 2011 - <http://www.valasskemezirici.cz/doc/26572/>, ze dne 18. 4. 2009

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

SPOD Sociálně-právní ochrana dětí

OSPOD Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Např. Například

Atd. A tak dále

Tzv. Tak zvaně

VO Výzkumná otázka

PH Pracovní hypotéza

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Graf č. 1: Celkový počet klientů kurátorů pro mládež ve Valašském Meziříčí v letech 2003 až 2008	42
Graf č. 2: Rozdělení klientů podle pohlaví a kategorie dětí do 15 let a mladistvých	43
Graf č. 3: Rozdělení klientů podle věku v letech 2003 až 2008	44
Graf č. 4: Rozdělení klientů podle druhu problémů v letech 2003 až 2008	45
Graf č. 5: Počet klientů kurátora pro mládež s výchovnými problémy v letech 2003 až 2008	46
Graf č. 6: Počet klientů kurátora pro mládež, kteří se dopustili trestné činnosti v letech 2003 až 2008	47
Graf č. 7: Počet klientů kurátora pro mládež, kteří se dopustili přestupkového jednání v letech 2003 až 2008	47
Graf č. 8: Celkový počet dětí s delikventním chováním a výchovnými problémy v letech 2003 až 2008	48
Graf č. 9: Rozdělení klientů podle typu rodinného prostředí v letech 2003 až 2008	50
Graf č. 10: Počet provedených sociálních šetření v rodinách klientů kurátora pro mládež v letech 2003 až 2008	51
Graf č. 11: Počet ústních jednání o přestupku s účastí kurátora pro mládež v letech 2003 až 2008	63
Graf č. 12: Počet soudních jednání s účastí kurátora pro mládež v letech 2003 až 2008	64
Tabulka č. 1 – Přehled počtu dětí a jejich poruch chování v jednotlivých sledovaných letech	46
Tabulka č. 2 – Celkový počet klientů s delikventním chováním a výchovnými problémy v jednotlivých letech	48
Tabulka č. 3 – Doplněná rodina	50
Tabulka č. 4 – Rodinné prostředí v jednotlivých letech	51

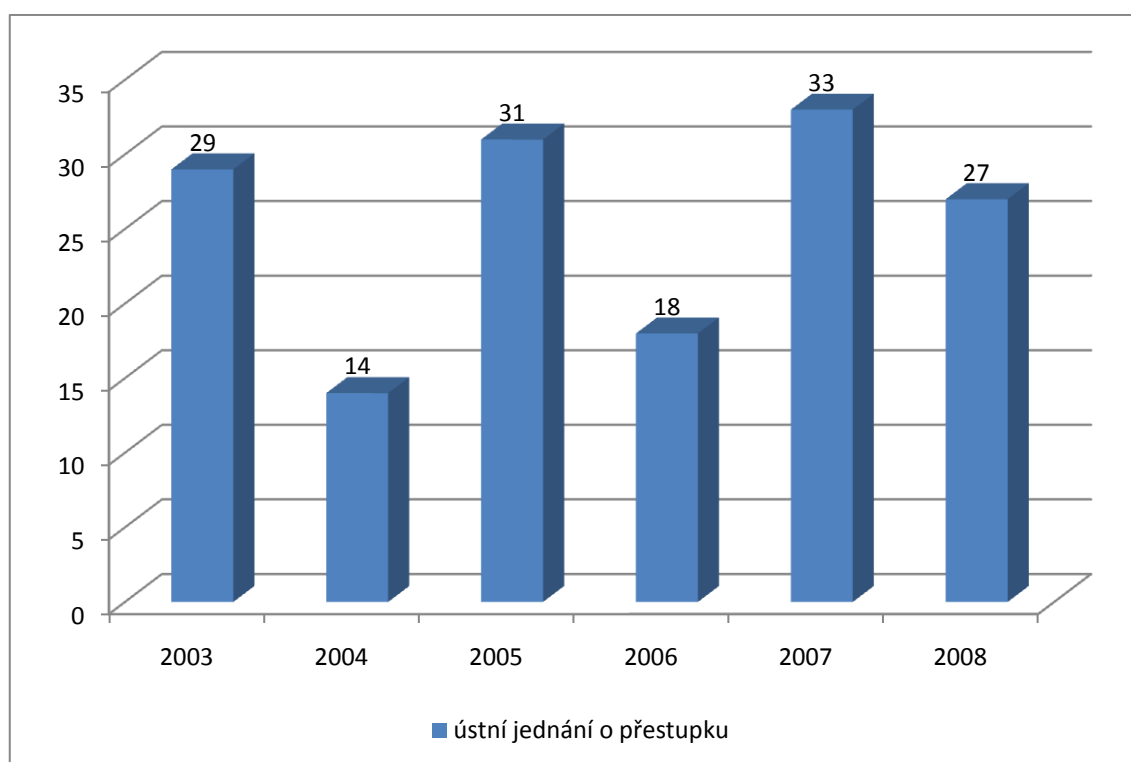
SEZNAM PŘÍLOH

P I: Ústní jednání o přestupku a soudní jednání

PŘÍLOHA P I: ÚSTNÍ JEDNÁNÍ O PŘESTUPKU A SOUDNÍ JEDNÁNÍ

Na dokreslení celé problematiky uvádím ještě počty ústních jednání při projednání pře-
stupků⁸¹ a soudních jednání⁸² v jednotlivých letech, kterých se zúčastnili kurátoři pro mlá-
dež při práci s dětmi vyžadujícími zvláštní pozornost.

Graf č. 11: Počet ústních jednání o přestupku s účastí kurátora pro mládež v letech 2003 až 2008



⁸¹ Podle § 33 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, mají kurátoři pro mládež povinnost účastnit se ústního jednání o přestupku, je-li obviněn mladistvý.

⁸² Jde jednak o hlavní líčení u mladistvých pachatelů a zvláštní řízení u nezletilých dětí podle zákona č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, a občansko-správní řízení ve věcech nezletilých dětí – většinou rozhodování o výchovných opatřeních.

Graf č. 12: Počet soudních jednání s účastí kurátora pro mládež v letech 2003 až 2008

